

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи
Кафедра загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
на тему

«Фемінізм в соціальних уявленнях дорослих у сучасній Україні»

Виконала:
студентка II курсу
магістратури, 61 групи
**Акуленко Ольга
Олександрівна**

Науковий керівник:
канд. психол. наук, доцент
Ляховець Лариса Олексіївна

Захищено з оцінкою _____

Голова ЕК _____

Чернігів 2024

Студентка

_____ (підпис) _____ (ПІБ)

Науковий керівник

_____ (підпис) _____ (ПІБ)

Рецензент

_____ (підпис) _____ (ПІБ)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока, протокол № _____ від «__» _____ 2024 року. Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

_____ (підпис) _____ (ПІБ)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ФЕМІНІЗМУ	7
1.1. Фемінізм: сутність явища, передумови виникнення, розвиток ідей	7
1.2. Вітчизняні й зарубіжні дослідження соціальних уявлень про фемінізм та феміністок	12
1.3. Еволюція феміністичного дискурсу в Україні: вплив повномасштабного вторгнення росії	17
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ФЕМІНІЗМ У ДОРОСЛИХ	24
2.1. Організація та методи дослідження	24
2.2. Характеристика вибірки	29
2.3. Аналіз отриманих результатів	29
2.3.1 Опис результатів контент-аналізу	29
2.3.2 Аналіз відповідей онлайн-анкети	33
2.4. Едукаційний захід на тему: «Феміністичний рух в Україні: історія, ідейна динаміка, перспективи»	39
Висновки до другого розділу	46
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Фемінізм, як суспільне явище, стає дедалі помітнішим і впливає на всі сфери життя у сучасній Україні, що обумовлює важливість дослідження його сприйняття та соціальних уявлень про нього серед дорослого населення.

З початком повномасштабного вторгнення росії, українські жінки активно долучилися до оборони країни як військові, медики, волонтери. За останні роки кількість жінок у Збройних силах України суттєво зросла, однак вони часто стикаються з дискримінацією та сексизмом. Суспільні уявлення про традиційні гендерні ролі продовжують накладати обмеження на визнання їхнього внеску.

Дослідження соціальних уявлень про фемінізм дорослими є актуальним з кількох причин. По-перше, це дозволяє глибше зрозуміти особливості формування та розвитку суспільної свідомості стосовно феміністичних ідей та виявити фактори, що впливають на прийняття чи відкидання таких поглядів у різних соціальних групах. По-друге, такі дослідження допомагають аналізувати ставлення до гендерних стереотипів, розкриваючи механізми, через які вони можуть впливати на індивідуальні та колективні цінності. Врешті-решт, вивчення цього питання сприяє формуванню більш критичного та обізнаного суспільства, яке може ефективніше розуміти та реагувати на актуальні соціальні питання.

Оскільки дана тема є надзвичайно актуальною через глибокі зміни, які відбуваються в суспільстві під впливом війни та її наслідків. Роль жінок у військових діях, їх внесок у відбудову держави, а також проблеми дискримінації та стереотипів роблять питання фемінізму важливим для формування нових соціальних уявлень про гендерну рівність в Україні. Всі ці фактори і зумовили вибір теми кваліфікаційного дослідження.

Об'єкт дослідження: феномен соціальних уявлень

Предмет дослідження: особливості соціальних уявлень про фемінізм у дорослих.

Ціль дослідження: розкрити особливості уявлень сучасних дорослих людей про фемінізм.

Досягнення поставленої мети здійснювалося шляхом реалізації наступних завдань:

1. Провести аналіз наукової літератури з питань фемінізму, визначити основні концепції, течії та напрямки феміністичної думки.
2. Розкрити еволюцію феміністичного дискурсу в Україні, враховуючи умови повномасштабного вторгнення.
3. Організувати й провести емпіричне дослідження змістовного наповнення уявлень дорослих людей про фемінізм.
4. Здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.
5. Розробити психологічні рекомендації у формі едукативного заходу (лекції) на тему: «Феміністичний рух в Україні: історія, ідейна динаміка, перспективи».

Методи дослідження. Контент-аналіз матеріалів мас-медіа з метою виявлення ключових наративів про фемінізм; соціологічне опитування серед дорослого населення з використанням авторської онлайн-анкети; частотний аналіз даних.

Структура кваліфікаційного дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та емпіричного), висновків, списку використаних джерел (40 найменувань) та додатків.

Основний текст викладено на 48 сторінках, робота містить 2 таблиці, 4 рисунка і 1 додаток.

Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ФЕМІНІЗМУ

1.1. Фемінізм: сутність явища, передумови виникнення, розвиток основних ідей

Сьогодні ми сприймаємо багато прав жінок як належне, забуваючи про боротьбу, яка привела до цих змін. Фемінізм – це не просто історичне явище, а й актуальний громадсько-політичний рух, який продовжує боротися за досягнення повної гендерної рівності. Його мета – створити суспільство, де жінки та чоловіки мають рівні можливості та права а також доступ до рівних можливостей представників обох статей з метою реалізації себе у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Звідси випливає і основне визначення фемінізму: фемінізм – це соціальний рух за рівні права і можливості жінок і чоловіків у суспільстві. Хоча не існує єдиного, універсального визначення фемінізму. Кожна людина розуміє цей термін по-своєму, і багато хто не ідентифікує себе як феміністка, навіть якщо поділяє феміністичні цінності.

Розібратися в цьому питанні нам допоможе теорія соціальних уявлень Сержа Московічі, яка є цінним інструментом для аналізу фемінізму. Вона дозволяє нам зрозуміти, як формуються і змінюються наші уявлення про гендер, а також як ці уявлення впливають на наше життя і суспільство в цілому. За допомогою теорії Московічі можна проаналізувати, як різні феміністичні рухи конструюють свої уявлення про жінку і суспільство; як ЗМІ зображують жінок і як це впливає на сприйняття гендерних ролей. Теорія Московічі допомагає зрозуміти, як відбуваються зміни в соціальних уявленнях про гендер і які фактори впливають на ці зміни [39]. Не менш важливою в нашому дослідженні може виступати теорія Деніз Жоделе, яка доповнює теорію Сержа Московічі і дозволяє нам глибше зрозуміти, як соціальні уявлення про гендер формують нашу реальність. Фемінізм, з цієї точки зору, є не лише ідеологією, а й системою знань, яка виконує важливі соціальні функції [40]. І так, спираючись на описані вище теорії, почнемо з історії фемінізму.

Фемінізм виступає за визнання прав жінок на вільний вибір, самовираження та владу над власним життям. Саме феміністичний рух підвищив статус жінок у більшості суспільств [20]. Цей рух виник внаслідок нерівності, дискримінації та приниження жінок у всіх сферах життя – освіти, праці та політики тощо. Одним з ключових аспектів фемінізму є його історичний контекст, який полягає в аналізі та розумінні того, як феміністичний рух сформувався та розвивався протягом століть, від початку 19 століття до сьогодення. Загалом історія фемінізму в Україні поділяється на чотири основні періоди: Початковий, Радянський, Пострадянський і Сучасний. Розглянемо кожен з періодів більш детально. Фемінізм, що бере початок від латинського слова «femina», що означає «жінка», набув широкого розголосу у XIX столітті. Яскравим прикладом того часу є рух суфражисток в Англії, які боролися за жіноче виборче право. Паралельно в Україні, зокрема в Галичині та Наддніпрянщині, діячі українського національного відродження, такі як Наталія Кобринська та Іван Франко, підіймали питання жіночої емансипації, виступаючи за рівність жінок і чоловіків.

Розвиток українського фемінізму був значною мірою обумовлений складними історичними обставинами: поділом українських земель, впливом різних імперій, а також боротьбою за національне самовизначення. Ці фактори формували специфічні виклики та можливості для жіночого руху в Україні. Так в останній третині XIX — на початку XX століття український жіночий рух ще не вважався в повній мірі феміністичним, а зосереджувався на вимогах щодо доступу до освіти та професійної діяльності. Згодом, жінки почали вимагати політичних прав, зокрема права голосу. Ця еволюція вимог відображала зростання свідомості жінок та їхню готовність до боротьби за рівні права. Шляхи розвитку жіночого руху в Україні залежали і від політичного контексту регіону. На західноукраїнських землях, що перебували під австро-угорським пануванням, жіночий рух мав певні можливості для легальної діяльності. В той же час, в Наддніпрянщині, яка була частиною Російської імперії, жінки стикалися з більш жорсткими обмеженнями, що спонукало їх до підпільної

діяльності. Але, незважаючи на різні політичні умови, жіночий рух в різних частинах України мав спільну мету – досягнення рівності. Жінки прагнули подолати гендерні бар'єри та зайняти своє місце в суспільстві. Варто згадати основні прізвища борчинь за права жінок цього етапу – Ольга Кобилянська і Наталія Кобринська. Їх вважають першими українськими феміністками. Софія Окуневська-Морачевська, яка стала першою лікаркою західної України. Олена Степанів, Софія Русова, Мілена Рудницька. Надалі, шлях фемінізму від громадської і культурної фази переходить до політичної. І починається Радянський період фемінізму.

У радянській Україні 20-30-х років емансипація жінок була інтегрована в ідеологію побудови соціалізму. Жіночий рух, раніше орієнтований на автономні вимоги, тепер став інструментом державної політики. Залучення жінок до виробництва було продиктовано економічними потребами та ідеологічними установками радянської влади. Чисельні плакати та агітаційні матеріали закликали жінок освоювати нові професії та досягати трудових рекордів. Хоча жінки отримали доступ до освіти та праці, подвійне навантаження(крім роботи на виробництві, продовжували виконувати традиційні домашні обов'язки) та ідеологічні стереотипи обмежували їхні можливості для самореалізації. Радянська пропаганда активно використовувала образи успішних жінок, що досягли вершин у різних сферах, як приклад можливостей, які відкрилися перед радянськими жінками. Однак реальність для більшості жінок була значно складнішою. Незважаючи на формальну рівність, на побутовому рівні жінки часто стикалися з дискримінацією та упередженнями. Хоча держава проголошувала турботу про жінок, соціальна сфера залишалася недофінансованою, а реальні зміни в становищі жінок були обмежені [18]. Основними представницями цього періоду є: Парасковія Ангеліна, Олена Теліга, Олена Кириченко, Стефанія Савчук і багато інших.

З середини 1990-х років в Україні відбувається активне відродження фемінізму (Пострадянський період), який набуває різноманітних форм і виражає інтереси різних соціальних груп. Поряд з ліберальним фемінізмом, що

поєднується з націоналістичними ідеями, відроджується і лівий фемінізм, який спирається на гуманістичні цінності. Це так званий «ідейний фемінізм» другої і третьої хвиль. Найвідоміші українські представниці цього періоду: Оксана Забужко, Тамара Марценюк, Олена Стяжкіна, Марія Дмитрієва і інші.

Сучасний український фемінізм 21 століття, відійшовши від виключно національно-визвольних тем, розширив своє поле діяльності, зосередившись на актуальних проблемах гендерної рівності. Проте має інтегрувати боротьбу за жіночі права з боротьбою за національну незалежність. Жінки в Україні відіграють важливу роль у захисті своєї країни, проте не повинні приносити в жертву свої індивідуальні права. Подолання гендерної нерівності є необхідною умовою для побудови справедливого і демократичного суспільства. Найвідоміші українські представниці цього періоду: Ольга Полякова, Марія Дмитрієва, Юлія Коцюба, Олександра Матвійчук та багато інших [17].

Підсумовуючи історію виникнення і трансформації фемінізму можна сказати, що він став більш видимим і впливовим у всьому світі і в Україні також. Зростає кількість людей, які висловлюють свою підтримку феміністичних ідей. Все більше людей зацікавлені в проблемах гендерної рівності та готові брати участь у їх вирішенні. Існує безліч феміністичних рухів, які відрізняються своїми цілями, методами боротьби та цінностями.

Хоча немає жодної організації, яка б вела точний облік кількості феміністок у світі, бо феміністичні рухи часто децентралізовані і складаються з безлічі невеликих груп та ініціатив, все ж, можна бачити, що держави з сильною соціальною політикою (держава активно підтримує сім'ї з дітьми, забезпечує доступність до дошкільної освіти, пропонує гнучкі графіки роботи та декрету для обох батьків тощо), рівними можливостями для жінок на ринку праці (рівні шанси отримати освіту, зайняти високі посади та отримувати гідну оплату праці), політичною представленістю жінок (у парламентах цих країн значна кількість жінок, що сприяє прийняттю рівноправних законів) та високим рівнем свідомості про гендерну рівність (суспільство в цих країнах більш толерантне до різноманітності та готове боротися з дискримінацією за ознакою

статі) вважаються більш прогресивними в питаннях гендерної рівності і приналежності до фемінізму. На сьогоднішній день це:

1. Скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія). Ці країни відомі своїми розвинутими системами соціального забезпечення, рівними можливостями для жінок на ринку праці та в політиці.
2. Нідерланди. Країна з ліберальними законами та високим рівнем толерантності.
3. Канада. Має довгу історію боротьби за права жінок та розвинену систему захисту прав людини.
4. Нова Зеландія. Одна з перших країн, яка надала жінкам виборче право.

Феміністичний рух в Україні, як і в усьому світі, є різноманітним та динамічним, що охоплює широкий спектр поглядів та підходів. Однак, існують певні спільні цінності та постулати, на які спираються українські феміністки:

1. Рівність. Досягнення повної рівності між жінками та чоловіками в усіх сферах життя: економічній, соціальній, політичній, культурній.
2. Справедливість. Боротьба за справедливий розподіл ресурсів та можливостей, подолання дискримінації за ознакою статі.
3. Самовизначення. Право кожної людини на самовизначення та вибір власного життєвого шляху без обмежень, пов'язаних зі стереотипними уявленнями про гендерні ролі.
4. Тілесна автономія. Право кожної людини на власне тіло і вільний вибір щодо репродуктивних прав, сексуальності та здоров'я.
5. Соціальна справедливість. Поєднання боротьби за жіночі права з боротьбою за соціальну справедливість в цілому, проти всіх форм дискримінації.

Вимоги феміністок можуть варіюватися залежно від конкретної ситуації та контексту, але часто включають:

1. Рівні права в оплаті праці

2. Захист від гендерного насильства
3. Рівний доступ до освіти та медичних послуг
4. Представництво жінок у політиці та бізнесі
5. Зміна гендерних стереотипів
6. Захист прав ЛГБТК+ спільноти

Феміністичні організації та ініціативи часто розробляють власні маніфести та програми, в яких детально викладають свої цілі та вимоги.

Отже, знання основних цілей та принципів фемінізму допомагає краще зрозуміти сучасні соціальні рухи, виявити власну позицію щодо гендерної рівності або приєднатися до боротьби за більш справедливе та толерантне суспільство без стереотипів та упереджень.

1.2. Вітчизняні й зарубіжні дослідження соціальних уявлень про фемінізм та феміністок

До повномасштабного вторгнення росії в Україну, ставлення суспільства до феміністичного руху було неоднозначним. Поширювалися різноманітні міфи та стереотипи, які перешкоджали розумінню важливості гендерної рівності. В цьому розділі аналізуються основні уявлення українців про фемінізм до 2022 року, виявляє ключові міфи та фактори, що вплинули на їх формування. Згідно з опитуваннями, значна частина українців до 2022 року сприймала фемінізм негативно або із упередженням. Серед поширених поглядів були уявлення, що фемінізм - це рух, спрямований проти чоловіків, а його прихильниці - "феміністки-екстремістки". Багато людей також вважали, що фемінізм не є актуальним в українських реаліях, адже, на їхню думку, в країні вже забезпечена гендерна рівність. Найпоширенішими міфами про фемінізм є [23]:

1. Фемінізм - це гендерний радикалізм. Феміністичний рух часто сприймався як щось радикальне, що виступає проти чоловіків та традиційних цінностей. Насправді ж, фемінізм є рухом за досягнення рівноправ'я та справедливості.

2. Фемінізм протистоїть сім'ї та ролі жінки у шлюбі. Поширеним був міф, що фемінізм заперечує важливість інституту. Натомість, феміністки виступають за те, щоб жінки мали можливість самостійно обирати свій життєвий шлях, незалежно від гендерних стереотипів.
3. Дехто вважає, що в Україні фемінізм не є актуальним, адже гендерна рівність вже забезпечена. Проте численні дослідження доводили, що в Україні залишається багато проблем, пов'язаних із нерівністю за ознакою статі в усіх сферах життя.
4. Фемінізм – це західний феномен. Багато хто вважав, що фемінізм є виключно західним явищем і не має нічого спільного з українською культурою та традиціями. Хоча розвиток фемінізму йшов паралельно зі світовими тенденціями.
5. Феміністки – це лесбійки. Існувало поширене уявлення про те, що всі феміністки є лесбійками, оскільки вони нібито відмовляються від традиційних сімейних цінностей і не цікавляться чоловіками. Хоча саме поняття «фемінізм» не є виключно жіночим і ніяк не загрожує сімейним цінностям.
6. Фемінізм – це загроза материнству. Деякі люди вважали, що фемінізм заохочує жінок відмовлятися від материнства та зосереджуватися виключно на своїй кар'єрі. Проте фемінізм робить ставку на вибір самої жінки свого вектору життя.

Ключовими чинниками, що сформували у багатьох українців упереджене ставлення до феміністичного руху, були недостатня обізнаність про фемінізм, вплив патріархальних стереотипів, а також діяльність окремих громадських діячів та ЗМІ, спрямована на дискредитацію фемінізму. Значну роль у формуванні негативного сприйняття фемінізму в Україні відіграли деякі медіа та окремі громадські діячі. Вони поширювали спрощені, а подекуди й викривлені трактування феміністичного руху, акцентуючи увагу на

радикальних проявах. Це призвело до популяризації таких міфів, як "фемінізм - це ворожнеча до чоловіків" чи "фемінізм руйнує традиційні цінності".

Феміністичні дослідження, виходячи за рамки традиційних наукових парадигм, інтегрують до свого поля зору особисті історії, емоції та суб'єктивні переживання жінок. Цей методологічний поворот, що бере початок з 70-х років ХХ століття в США, сприяв розвитку міждисциплінарних досліджень, що поєднують соціологію, психологію, літературознавство та інші гуманітарні науки. Феміністичні дослідження не лише вивчають жіночий досвід, але й активно залучають жінок до процесу дослідження, надаючи їм можливість висловлювати власну думку та формувати дослідницьку програму. Феміністичні дослідження не лише описують існуючі гендерні нерівності, а й спрямовані на їх подолання. Для цього вони використовують широкий спектр методів, включаючи кількісні та якісні дослідження. Використання різноманітних методів, від кількісного аналізу до якісних інтерв'ю, дозволяє створити більш цілісну картину жіночого досвіду та гендерних відносин. Особливе місце в феміністичних дослідженнях займають методи, які наголошують на співпраці між дослідником і досліджуваним, а також на важливості емпатії та розуміння контексту. Особливістю феміністичної методології є акцент на соціальних змінах та прагненні до створення більш справедливого суспільства. Феміністичні дослідники часто співпрацюють з жіночими організаціями та рухами, щоб розробити ефективні стратегії для подолання гендерної дискримінації.

Гендерний підхід, як зазначає українська дослідниця І. Титова, передбачає аналіз соціальних конструкцій маскулінності та фемінності. В Україні цей підхід почав активно розвиватися з кінця 1980-х років. Поява та розвиток гендерних досліджень в Україні тісно пов'язані з глобальними феміністичними рухами. Вітчизняні дослідники, такі як М. Богачевська-Хом'як, зробили значний внесок у становлення цього наукового напрямку, зокрема, досліджуючи роль жінок в українській історії та культурі. Її праці, такі як "Дума України – жіночого роду" та "Білим по білому", стали

фундаментальними для українських гендерних студій. Поступове впровадження категорії "гендер" в різні наукові дисципліни, зокрема історію, літературознавство та соціологію, сприяло виникненню спеціалізованих центрів гендерних досліджень у великих містах України та появі першого в пострадянському просторі журналу "Гендерні дослідження" [24]. Наприкінці 1990-х років в Україні відбувся помітний розквіт громадського сектору, зокрема, жіночих організацій. Понад сто таких об'єднань, що діяли на різних рівнях – від регіонального до міжнародного, – суттєво вплинули на формування гендерної політики в державі. Їхні ініціативи сприяли вдосконаленню законодавства та розробці програм, спрямованих на покращення становища жінок в Україні.

Жіночий активізм в сучасній Україні проявляється в різноманітних формах, від радикальних протестів до більш традиційних методів адвокації. Громадські жіночі організації відіграють важливу роль у координації цих зусиль, об'єднуючи жінок з різних соціальних груп та сприяючи розширенню можливостей для їхньої участі в суспільному житті. Розглянемо деякі відомі організації.

У контексті сучасних викликів, зокрема, повномасштабної війни, "Ла Страда-Україна" продовжує свою діяльність, адаптуючи її до нових умов. Організація надає психологічну допомогу постраждалим від війни, проводить інформаційні кампанії щодо запобігання насильству в умовах конфлікту та лобіює зміни в законодавстві, спрямовані на захист прав жінок і дітей. Прикладом такої діяльності є проведені організацією вебінари для журналістів щодо висвітлення проблем домашнього та сексуального насильства в умовах війни [10].

"Жіночий ветеранський рух" – це громадська ініціатива, яка об'єднує широкий спектр жінок, пов'язаних з військовою службою та оборонним сектором. Діяльність Руху спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей для жінок у Збройних Силах України, захист їхніх соціальних та трудових прав, а також на подолання гендерних стереотипів та дискримінації у

військовому середовищі. До складу цього руху входять жінки-військовослужбовці, ветерани, добровольці, медичні працівники та інші жінки, які мають досвід участі у військових діях або підтримки військових [9].

"Жіночий консорціум України" – це всеукраїнська мережа жіночих громадських організацій, створена з метою забезпечення гендерної рівності та захисту прав жінок. Консорціум здійснює широкий спектр діяльності, включаючи адвокацію гендерної рівності на рівні політики та законодавства, реалізацію проектів з попередження насильства щодо жінок та дітей, а також проведення досліджень і аналізу гендерних аспектів різних сфер суспільного життя [8].

Ліга захисту прав жінок "Гармонія рівних" здійснює комплекс заходів, спрямованих на зміну суспільних уявлень про роль жінки. Одним із важливих напрямків діяльності Ліги є популяризація досягнень українських жінок. Це підтверджується виданням збірки "Жіноче століття: українки, які створили державу", яка стала важливим кроком у популяризації історій успішних українських жінок [6].

Центр "Жіночі перспективи" має чітко визначені стратегічні напрямки діяльності, які охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з гендерною рівністю. Організація зосереджується на таких пріоритетах, як: протидія насильству щодо жінок, зокрема домашньому насильству; боротьба з торгівлею людьми; підвищення ролі жінок у прийнятті рішень; забезпечення рівних можливостей для жінок на ринку праці; а також підтримка розвитку жіночого руху в Україні [6].

Асоціація жінок-юристок України "ЮрФем" заснована як одне з перших об'єднань такого роду, "ЮрФем" забезпечує простір для обміну досвідом, мережування та взаємопідтримки. "ЮрФем" продемонструвала свою здатність адаптуватися до нових соціально-політичних реалій. Спочатку виступала як професійне об'єднання, але швидко перетворилася на важливий ресурс для жінок, які зазнали насильства в умовах війни. "ЮрФем" не лише надає

юридичні консультації, але й займається адвокацією змін у законодавстві, спрямованих на покращення захисту прав жінок [5].

"Українська Жіноча Варта" є провідною громадською організацією, яка з 2014 року активно займається підготовкою жінок до викликів воєнного часу. Діяльність УЖВ охоплює широкий спектр напрямів, включаючи військово-тактичну підготовку, домедичну допомогу, психологічну підтримку та економічну реабілітацію. Організація також проводить дослідження та розробляє освітні програми, спрямовані на покращення становища жінок у суспільстві, зокрема, жінок-ветеранок та членів їхніх сімей [7].

Отже, попри поширені міфи, феміністичний рух є життєво важливим для досягнення гендерної рівності та справедливості в українському суспільстві. Феміністки борються за рівні права та можливості для жінок, за викорінення дискримінації, домашнього насильства, сексизму тощо. Їхня діяльність спрямована на створення більш інклюзивного та справедливого суспільства, де жінки й чоловіки матимуть рівні права та можливості.

1.3. Еволюція феміністичного дискурсу в Україні: вплив повномасштабного вторгнення росії

Феміністичний рух в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, зазнав значних трансформацій протягом останніх десятиліть. Повномасштабне вторгнення росії в 2022 році стало каталізатором для нових викликів та можливостей. Спочатку, варто зазначити, що до початку повномасштабного вторгнення феміністичний дискурс в Україні концентрувався на традиційних для фемінізму третьої та четвертої хвилі питаннях:

1. Рівність гендерів. Феміністки активно виступали за ліквідацію гендерної нерівності в усіх сферах суспільного життя, зокрема, в політиці, економіці та культурі та науковій сфері.
2. Боротьба з гендерним насильством. Значна увага приділялася проблемі гендерного насильства, зокрема, домашнього насильства та сексуальних домагань. Активістки проводили кампанії за

посилення захисту прав жертв, зміну законодавства та підвищення обізнаності суспільства.

3. Репродуктивні права. Феміністки відстоювали право жінок на самостійне прийняття рішень щодо свого тіла та репродуктивного здоров'я, зокрема, право на аборт та доступ до контрацепції.
4. Представництво жінок у політиці та інших сферах впливу. Феміністки прагнули збільшити кількість жінок на керівних посадах в органах державної влади, бізнесі та громадських організаціях.

Війна в Україні спричинила масштабну гуманітарну катастрофу, змусивши мільйони людей покинути свої домівки. За даними на кінець 2023 року, понад 13,9 мільйонів українців були змушені шукати притулок в інших регіонах країни або за кордоном. Жінки та діти стали найбільш вразливою групою серед вимушених переселенців, склавши майже 90% від загальної кількості. Ця криза не лише посилила існуючі проблеми гендерної нерівності, а й породила нові виклики, які потребують негайного вирішення [3].

Війна стала каталізатором для багатьох соціальних змін, у тому числі для активнішої участі жінок у сфері безпеки та оборони держави. Тисячі українок долучилися до лав Збройних Сил, демонструючи свою готовність захищати країну. У 2014 році загальна чисельність жінок у ЗСУ становила 49 926. З них військовослужбовиць було 16 557. Станом на жовтень 2023 року у ЗСУ було 62 062 жінок, з них 43 479 займають військові посади. Загалом жінки складають 5,3% саме військовослужбовців ЗСУ, зокрема: офіцерський склад – 7 709 (6,6 %); сержантсько-старшинський склад – 11 732 (6,6 %); солдати – 22 704 (4,4 %); курсанти – 1 334 (18,1 %). Близько 5 тис. військовослужбовиць виконують завдання в районі проведення бойових дій [22]. І ця тенденція буде тільки набирати сили, адже 1 жовтня 2023 року набув чинності наказ №6482 Верховної Ради України від 26.12.2021 року, який, окрім всього, передбачає прийняття жінок певних спеціальностей на військових облік [4]. Однак, ця нова реальність висвітлює низку проблем, пов'язаних з гендерною рівністю.

Недостатня адаптація військової служби до потреб жінок, зокрема у сфері забезпечення, свідчить про необхідність подальших реформ у ЗСУ.

Незважаючи на декларовані принципи рівності, в реальному житті жінки стикаються з низкою проблем, пов'язаних з дискримінацією, стереотипами та відсутністю адаптованих умов праці. Через усталені гендерні норми та стереотипи військовий сектор сприймається переважно як сфера, в якій домінують чоловіки. Так, основними питаннями гендерної рівності в секторі безпеки для жінки є [19]:

1. Поєднання служби та сімейних обов'язків. Необхідність поєднання професійної діяльності з домашніми обов'язками, які суспільство покладає винятково на жінку.
2. Суперечності між інтересами служби та репродуктивною функцією. В більшості моментів ці питання є взаємовиключними.
3. Психофізіологічні особливості. Незважаючи на наявність досліджень, які свідчать про певні переваги жінок у деяких видах діяльності, стереотипи щодо їхньої фізичної сили та емоційної стійкості продовжують впливати на ставлення до них у професійному середовищі.
4. Сексуальні домагання та дискримінація. Це може відбуватися і як на робочу місці, так і у проявах суспільства.
5. Соціальна та правова захищеність.

Незважаючи на численні виклики, з якими жінки стикаються під час військової служби, більшість з них не жалкують про свій вибір. Мотивація захищати батьківщину, на їхню думку, не залежить від статі. Це підтверджується численними свідченнями військовослужбовиць, які бачать свою місію у захисті України від зовнішньої агресії.

Українські феміністки активно долучаються до фіксації та аналізу порушень прав людини під час російської агресії. Вони підкреслюють, що захист України – це не лише військовий обов'язок, а й боротьба за фундаментальні цінності, такі як верховенство права і свободи людини. Як

зазначає феміністка Вікторія Карпа: "Україна є захисницею не лише своїх кордонів, а й універсальних цінностей". Це підтверджується дослідженням "Гендерний вимір війни", проведеним Асоціацією жінок-юристок України "ЮрФем", яке детально аналізує різноманітні прояви гендерного насильства та інших злочинів, скоєних російськими окупантами [14].

З початком повномасштабного вторгнення феміністичний рух в Україні отримав нові виклики і завдання. Багато представниць руху змінили фокус на волонтерську та просвітницьку діяльність багато хто доєднався до лав ЗСУ, де також продовжують стикатися з гендерною нерівністю та упередженнями. Хоча з початком війни в 2014 році українська армія модернізувалася, все ж гендерно зумовлені проблеми лишилися. Так, наприклад, гострим питанням стоїть уніформа для жінок. Бо за стандартні мірки беруться чоловічі тіла, що в подальшому створює незручності для жінок і може створювати загрозу їх життю та здоров'ю [15]. Саме феміністичні організації, наприклад, «Землячки» та Arm Women Now, опікуються проблемами постачання речей, розрахованих на потреби жіночого тіла і організму[15]. На ряду з громадськими організаціями феміністичні спільноти надають гуманітарну допомогу тим, хто її потребує, евакуюють мирних жителів із гарячих точок бойових дій, створюють притулки для жінок, які постраждали від насильства, допомагають внутрішньо переміщеним особам та виконують просвітницьку діяльність закордоном. З початком повномасштабного вторгнення було створено багато безоплатних психологічних платформ, гарячих ліній, груп підтримки для жінок, які втратили дім, членів родини або отримали фізичну чи психологічну травму.

Війна в Україні посилює існуючі гендерні нерівності та створює нові виклики для жінок. Однак, українські феміністки активно працюють над вирішенням цих проблем, демонструючи високий рівень солідарності та взаємодопомоги. Жіночі організації, такі як "Марш жінок", "Жіночі перспективи" та "ЮрФем", надають комплексну підтримку жінкам, які постраждали від війни, включаючи психологічну допомогу, юридичні

консультації та гуманітарну допомогу. Крім того, феміністки активно працюють над зміною суспільних уявлень про роль жінки у суспільстві, пропагуючи ідеї гендерної рівності та жіночого лідерства. Ініціативи, такі як флешмоб "Моя героїня" та проект Наталії Савранської "У кожного свій фронт", сприяють формуванню позитивного образу жінки як активної учасниці суспільного життя [11].

Тривалий збройний конфлікт спричинив масштабну трансформацію соціальних ролей та статусів всіх верств населення. Не тільки феміністки трансформувалися під нову реальність, а і пересічні жінки, які не причисляють себе до фемспільноти. Так, ключові трансформації соціальних ролей жінок пройшли у таких сферах [21]:

1. Від традиційних до активних ролей. Війна викликала необхідність переосмислення традиційних гендерних ролей. Жінки дедалі більше беруть на себе відповідальність за забезпечення виживання своїх сімей та громад.
2. Розширення сфер діяльності. Жінки активно включаються у різноманітні сфери суспільного життя - у волонтерську діяльність, громадську активність, бізнес та політику. Вивчають нові професії, які раніше вважалися суто чоловічими.
3. Зміни в сімейних відносинах. Війна призвела до перерозподілу сімейних ролей та обов'язків, що вимагає адаптації як жінок, так і чоловіків до нових умов.
4. Психологічні трансформації. Досвід війни спричиняє значні психологічні зміни у жінок, які проявляються в підвищенні рівня стресу, тривоги та посттравматичного стресового розладу.

Отже можна припустити, що попри всі трагедії, які принесло в Україну російське вторгнення, війна також може бути чинником позитивних змін у суспільстві, такі діячки, як Яна Пекун, Вікторія Карпа та Дарина Мізіна, бачать у ратифікації Стамбульської конвенції під час війни не лише позитивний наслідок тиску ЄС, а й результат тривалої та наполегливої боротьби жіночих

організацій, яка розтягнулась на 11 років. Вони вважають, що цей крок свідчить про те, що навіть у найскладніші часи суспільство може рухатися вперед у напрямку гендерної рівності [16]. Війна в Україні стала каталізатором для трансформації соціальних ролей всіх жінок, попри це, вони демонструють високий рівень адаптивності, стійкості та лідерства.

Таким чином, слід підкреслити важливу роль феміністичного руху у підтримці жінок різних соціальних груп у воєнний час, а також у просуванні ідеї гендерної рівності. Збільшення випадків гендерно зумовленого насильства, дискримінація серед військовослужбовців, примусові депортації та торгівля людьми – це лише частина проблем, з якими стикаються жінки під час війни. Феміністичні організації спрямовують свої зусилля на подолання таких викликів, приділяючи особливу увагу підтримці незахищених груп населення України та популяризації української культури на міжнародному рівні. Одним із важливих завдань феміністичного руху в умовах війни в Україні є також висвітлення подвигів жінок і забезпечення видимості не тільки чоловічого, а й жіночого героїзму.

Висновки до першого розділу

Резюмуючи перший розділ, зробимо відповідні висновки:

1. Визначено, що фемінізм є не лише історичним, а й актуальним рухом, спрямованим на досягнення гендерної рівності у суспільстві. Основна ідея фемінізму полягає у встановленні рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, що охоплює доступ до всіх сфер життєдіяльності, таких як освіта, праця та політика. Це дозволяє досягти глибшого розуміння суспільних процесів, пов'язаних із гендерною дискримінацією та її впливом на розвиток суспільства.

2. Проаналізовано передумови розвитку фемінізму в Україні, які відрізнялися від західноєвропейських та американських течій через історичний, політичний і культурний контексти. Поділ українських земель, боротьба за національну незалежність та соціальні перетворення сприяли формуванню специфічних особливостей українського феміністичного руху.

3. З'ясовано, що сучасний фемінізм в Україні має різні форми та напрями, об'єднані спільною метою – забезпечення гендерної рівності. Сучасні феміністичні організації та громадські діячки приділяють увагу актуальним проблемам гендерної дискримінації, захисту прав жінок та боротьбі зі стереотипами, виступаючи за інтеграцію цих питань у суспільні процеси та освітні програми. Незважаючи на декларовані принципи рівності, в реальних умовах нашого часу, військовослужбовиці стикаються з низкою проблем, пов'язаних з дискримінацією, стереотипами та відсутністю адаптованих умов праці у лавах ЗСУ.

Отримані результати дослідження підтверджують важливу роль феміністичного руху як потужного каталізатора суспільних змін в Україні. Забезпечення гендерної рівності є невід'ємною складовою процесу демократизації та модернізації суспільства. Реформування сектору безпеки, зокрема, вимагає системного підходу, який враховує не лише професійну підготовку, а й гендерні аспекти.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ФЕМІНІЗМ У ДОРΟΣЛИХ

2.1. Організація та методи дослідження

Питання гендерної рівності та фемінізму набувають все більшої актуальності в сучасному світі. Зміни у соціальних, культурних та політичних контекстах призводять до трансформації уявлень про жіночність, маскуліність та роль статі в суспільстві. Однак, незважаючи на зростання інтересу до фемінізму, уявлення про нього в суспільстві залишаються неоднозначними та часто стереотипними. Тому, проведення емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення розвитку уявлень про фемінізм у дорослих, є актуальним і необхідним для розуміння сучасних процесів у соціумі. Результати дослідження висвітлюють основні стереотипи і упередження та допомагають розвивати критичне мислення, боротися з усталеними, неактуальними нормами і поглядами. У проведеному нами дослідженні розглядаються особливості сприйняття феномену «фемінізм» дорослими.

Мета емпіричного дослідження розкрити особливості уявлень про фемінізм у дорослих.

Завдання емпіричного дослідження:

- визначити основні концепції, течії та напрямки феміністичної думки;
- вивчити та проаналізувати знання, стереотипи, ставлення та погляди на фемінізм у дорослих;
- розробити просвітницький захід, для ознайомлення населення з історією фемінізму, його проблемами і викликами.

Етапи проведення емпіричного дослідження:

1. На початковому етапі проведено вибірку текстів з різних платформ, таких як форуми, соціальні мережі та блоги, що спеціалізуються на феміністичній тематиці. Відбір матеріалів здійснюватиметься з

урахуванням їхньої релевантності до досліджуваної проблеми, а також активності та різноманітності спільнот.

2. Контент-аналіз відібраних матеріалів: ми визначили основні наративи та стереотипи стосовно фемінізму, які панують в сучасній Україні. Цей етап допоміг визначитися і сформувати авторську анкету для опитування дорослих.
3. Проведення анонімного відкритого опитування: опитування проводилось онлайн за допомогою гугл-форм. Посилання на анкету було у вільному доступі і розповсюджувалось через соціальні мережі. Опитування допомогло зрозуміти, ставлення і обізнаність дорослих щодо фемінізму.
4. Аналіз отриманих результатів онлайн-опитування: цей етап полягав у обчисленні середньостатистичних показників та частотному аналізі відповідей. Даний етап допоміг зрозуміти особливості сприйняття фемінізму дорослими і на основі цих даних розробити едукативний захід.
5. Розробка едукативного заходу, а саме, лекції: на основі отриманих результатів розробляється лекція, спрямована на підвищення обізнаності населення щодо історії, проблем і викликів у сучасному фемінізмі, а отже, і змінення стереотипних уявлень.
6. Дослідження було завершено формулюванням висновків, на основі аналізу результатів. Ми систематизували отримані результати та дали відповіді на поставлені наукові питання. Висновки підтверджені емпіричними даними.

Кожен етап дослідження є чітко орієнтованим на досягнення кінцевого результату та вирішення конкретних дослідницьких завдань, забезпечуючи таким чином логічну послідовність усього дослідження.

Розглянемо основні методи нашого дослідження більш детально, це дасть розуміння, чому саме вони використовуються. Перше з чого ми почали – це контент-аналіз - один з найпоширеніших методів наукових досліджень, який забезпечує систематичний та об'єктивний аналіз текстового та мультимедійного контенту. Завдяки цьому методу можна отримати кількісні та якісні дані,

необхідні для формулювання науково обґрунтованих висновків. Суть контент-аналізу полягає в детальному дослідженні змісту текстів, відео та інших матеріалів з метою виявлення прихованих патернів та тенденцій. Цей метод дозволяє перетворити неструктуровані дані на структуровані, що полегшує їх аналіз та інтерпретацію.

Тому для формулювання необхідних питань в онлайн-анкеті ми спочатку провели саме контент-аналіз матеріалів, це допомогло зрозуміти напрямок подальшої роботи. Першим кроком нашого дослідження стало визначення ключових критеріїв та параметрів, за якими ми будемо аналізувати. Потім, ми відібрали потрібні нам зразки для аналізу. Застосувавши метод кодування та категоризації до текстових матеріалів, ми систематизували дані відповідно до встановлених критеріїв. Аналіз отриманих категорій дозволив нам ідентифікувати домінуючі наративи про фемінізм.

Перелік критеріїв для контент-аналізу:

1. Узагальнені, часто негативні уявлення про феміністок/ів.
2. Зведення фемінізму до вузького кола питань або спрощення його ідей.
3. Чорно-біле бачення фемінізму (наприклад, "фемінізм – це добре/погано").
4. Стереотипізація понять.
5. Використання цитат відомих людей для підтвердження власної точки зору щодо фемінізму.
6. Апеляція до традиційних цінностей.
7. Сарказм, іронія, пародія для дискредитації гендерної рівності.
8. Маніпуляція фактами.
9. Використання логічних помилок для дискредитації фемінізму.
10. Які цінності і переконання поділяє цільова аудиторія.
11. Як тема фемінізму пов'язана з іншими актуальними соціальними проблемами.
12. Маніпулювання страхами людей щодо змін у суспільстві.

13. Спроби викликати почуття провини у глядачів за те, що вони не поділяють певних поглядів.

14. Підтвердження стереотипних поглядів.

Такі критерії для контент-аналізу дозволили виявити найбільш розповсюджені стереотипи і наративи щодо феміністичних течій.

Наступний метод в нашому емпіричному дослідженні – це частотний аналіз. Якщо загалом контент-аналіз дозволяє нам виявити патерни та тенденції в текстах, то частотний аналіз допомагає нам зрозуміти, наскільки часто певні слова, фрази, теми або категорії зустрічаються в аналізованому матеріалі. Це дозволяє нам зрозуміти, які теми є найбільш важливими. Також аналізуючи зміну частоти появи певних слів або фраз з часом, ми можемо виявити тенденції та зміни в думках або поглядах і виявити актуальні проблеми пов'язані з гендерною рівністю.

Для створення детальної анкети і максимально глибокого аналізу відповідей ми розділили питання по певним чинникам.

По-перше, це соціодемографічні чинники, це питання, що описують основну інформацію про респондентів і допомагають нам зрозуміти контекст, у якому перебуває респондент. Це питання: «Вік», «Стать», «Рівень освіти», «Місце проживання», «Освіта», «Сімейний стан», «Наявність дітей», «Наявність роботи».

По-друге, соціально-психологічні чинники. Ця категорія відображає ставлення опитуваних до фемінізму та їхню особисту ідентифікацію з феміністичними ідеями. Вона спрямована на виявлення особистих переконань, мотивацій та цінностей. До питань з цієї категорії належать:

- «Чи вважаєте ви себе феміністкою/ом» - безпосередня ідентифікація з фемінізмом.
- «Якщо на попереднє питання ви відповіли "так", то в чому проявляється ваш фемінізм?» - деталізує розуміння фемінізму респондентами, які себе ідентифікують як феміністки/и.

- «Дайте визначення вашого бачення фемінізму» - дає можливість зрозуміти індивідуальне розуміння фемінізму.

По-третє, асоціативні чинники. Ці питання орієнтовані на те, щоб з'ясувати асоціації та емоційні реакції опитуваних щодо фемінізму. Вони дозволяють зрозуміти, які образи, відчуття або стереотипи викликає тема фемінізму на індивідуальному рівні.

- «З якими трьома словами для вас асоціюється фемінізм?» - дозволяє виявити емоційні та когнітивні асоціації, пов'язані з фемінізмом.
- «Які з наведених тверджень, на вашу думку, найточніше описують феміністичний рух» - дозволяє виявити емоційні та когнітивні асоціації, пов'язані з фемінізмом.

Четверта категорія - ціннісні чинники, фокусується на актуальних проблемах, які, на думку опитуваних, потребують вирішення для поліпшення становища жінок в Україні. Воно

- «Які, на вашу думку, актуальні для українських жінок питання потребують нагального вирішення?» - дозволяє зрозуміти ціннісні орієнтири і бачення соціальних змін у опитуваних.

І нарешті остання категорія – це ставлення до фемінізму у соціальних взаємодіях. Це питання розглядає готовність респондента підтримувати соціальні відносини з людьми, які ідентифікують себе як феміністи.

- «Якщо б на побаченні з дівчиною/жінкою/чоловіком/юнаком, ви дізналися, що він/вона вважає себе прихильником/ицею ідей фемінізму, чи продовжили б ви спілкування надалі?» - досліджує вплив особистих поглядів на міжособистісні стосунки.

Отже, мета емпіричного дослідження полягала у визначенні ставлення дорослих до фемінізму, аналізі і виявленні основних стереотипів і упереджень. Для досягнення мети був використаний метод контент-аналізу, який дозволив виявити, систематизувати та класифікувати основні наративи і стереотипи щодо фемінізму у дорослих, а також допоміг нам створити авторську анкету для подальшого дослідження. На основі відповідей з анкети ми провели

частотний аналіз даних на основі якого зробили висновки щодо уявлень дорослих про фемінізм. Отримані результати підкреслили важливість просвітницьких заходів щодо фемінізму, які допоможуть будувати неупереджене суспільство з рівними правами та можливостями для всіх, незалежно від гендеру.

2.2. Характеристика вибірки

З метою вивчення уявлень про фемінізм серед дорослої аудиторії (від 18 до 88 років), які проживають на території України, у вересні-листопаді 2024 року було проведено онлайн-опитування за допомогою Google Forms. Так як анкетування проводилось онлайн, то місце проживання опитуваних не зводить до однієї області, а розповсюджується на різні регіони України, хоча основна кількість респондентів проживає в обласних центрах або столиці (94 %). У дослідженні взяли участь 50 респондентів, з яких переважна більшість жінок (58 %) та чоловіків (42 %), вибірка формувалася за принципом самовідбору: посилання на анкету поширювалося через месенджери Viber та Telegram. Опитувані не мають фахової підготовки у сфері гендерних питань та фемінізму. Але варто зазначити, що вибірка може мати певний ухил у бік більш освічених та активних користувачів інтернету, так як вищу освіту мають 86 % опитуваних.

2.3. Аналіз отриманих результатів

2.3.1. Опис результатів контент-аналізу

На основі переліку критеріїв для контент-аналізу уявлень та стереотипів щодо фемінізму (див. п. 2.1) здійснено опис отриманих результатів.

Пропаганда гендерної рівності часто спричиняє суспільні дебати, оскільки суперечить традиційним цінностям та уявленням про сімейні ролі. Зокрема, під питання ставиться інститут шлюбу, а також посилюється конкуренція на ринку праці. Крім того, активна боротьба зі стереотипами

зачіпає фундаментальні основи світогляду багатьох людей. Отже, розглянемо які найрозповсюдженіші стереотипи ми виявили.

Спочатку чітко визначимо, що таке стереотип – це стале, спрощене, схематичне, часто викривлене уявлення про щось або когось [31]. Вони слугують дієвою основою для створення реклами, гумористичних шоу, ток-шоу і реаліті-шоу. Це, само по собі, вже створює нерозривне коло подальшого поширення упереджених уявлень чи стереотипів. Саме постійна стереотипізація понять є основною проблемою при досягненні гендерної рівності.

Реаліті-шоу стали одним з найвпливовіших інструментів сучасної масової культури. Їхній успіх пояснюється здатністю задовольняти найширші аудиторії, пропонуючи легкий для сприйняття контент, побудований на емоційних переживаннях та ефекті підглядання [33]. Водночас, реаліті-шоу активно формують культурні коди та стереотипи, впливаючи на повсякденні уявлення людей [35]. Аналізуючи вплив реаліті-шоу на суспільство, В. Жуков звернув увагу на їхню здатність формувати культурні орієнтири. Він виділив широкий спектр впливів, охоплюючи такі сфери, як етнічні стереотипи, моральні цінності, естетичні ідеали, гендерні ролі, вікові особливості та психологічні аспекти. Залежно від контексту, ці впливи можуть як сприяти розширенню світогляду та толерантності, так і провокувати маніпуляції та популяризацію деструктивних моделей поведінки [33]. Саме тому для розгляду означеної проблеми і виокремлення основних стереотипів й упереджень щодо фемінізму і гендерної рівності, ми відібрали 5 найпопулярніших телеканалів – Новий канал, 1+1, СТБ, ТЕТ і 2+2 [32]. І, відповідно, найпопулярніші реаліті-шоу на них: «СуперМама», «СуперБабуся», «Міняю жінку», «Хата на тата».

«СуперМама» та «СуперБабуся» – ці шоу зосереджені на ролі жінки як матері, яка зобов'язана відповідати певним стереотипним стандартам. Жінки часто оцінюються за їхньою здатністю вести побут, виховувати дітей, піклуватися про сім'ю, а не за їхніми особистими досягненнями або бажаннями. Важливою проблемою даних шоу є певні висловлювання: «Справжні хлопчики

не плачуть», «Я рошу справжню принцесу, тому дозволяю своїй 14 річній дочці підколоти губи», «Ми більш суворі з сином, щоб він не виріс тюхтієм», «Я рошу його справжнім джентльменом, тому вже зараз він носить мою сумку і знає, що повинен заробляти гроші» [36]. Незважаючи на те, що ці фрази подаються як вираження індивідуальності героїнь, вони фактично є інструментом маніпуляції свідомістю глядачів. Повторюючи їх, реаліті-шоу підтверджують існуючі стереотипи та сприяють їхньому поширенню [34].

Жінка розглядається в першу чергу як мати чи бабуса, за що і прагне отримати нагороду. Також в цих шоу присутня певна мізогінність, що підтверджується знеціненням досягнень жінки і її власного вибору, постійним висміюванням альтернативної думки щодо життя, виховання дітей, вибору професії тощо. Ці шоу йдуть в супереч поняттям «гендерне рівноправ'я» та «свобода вибору».

«Міняю жінку» – шоу, зосереджене на обміні домогосподарками з різних сімей, що часто супроводжується елементами драми та конфлікту через відмінності сімейних моделей.

Жінки в цьому шоу представлені в ролі домогосподарок, які повинні виконувати побутові обов'язки та піклуватися про дітей. Цей формат знову ж таки затверджує думку про те, що жінка має відповідати певній моделі «ідеальної дружини», яка приносить власні інтереси в жертву сім'ї. Як і в попередньому пункті, часто можна побачити знецінення, висміювання і мізогінне ставлення до жінок, які мають думку, відмінну від встановленої в суспільстві щодо сім'ї, вибору професії чи свого життєвого шляху [37].

«Хата на тата» – це шоу показує, як чоловіки тимчасово стають відповідальними за побут, сім'ю, виховання дітей, коли їхні дружини полишають дім [38]. Часто висміюється їхня «нездатність» впоратися з хатньою роботою і підкреслюється, що саме жінка виконує хатню роботу якнайкраще і «це – не чоловіча справа».

Фемінізм підтримує ідею рівного поділу обов'язків між партнерами незалежно від статі. Проте, «Хата на тата» посилює традиційні гендерні ролі, де

відповідальність за побутову працю, виховання дітей і піклування про родину цілком покладається на жінку.

Загалом, всі ці шоу утверджують гендерні стереотипи, які знецінюють особистий вибір жінок і їхню здатність самостійно встановлювати власні життєві пріоритети. Жінки, які відступили від усталених в суспільстві ролей, висміюються і засуджуються.

Отже, найпопулярнішими стереотипи стосовно жінок у повсякденному житті, які ми виокремили і на основі яких створили онлайн-анкету, є:

- Феміністки проти сім'ї та материнства.
- Феміністки ненавидять та зневажають чоловіків.
- Феміністки зневажають жінок, які обирають традиційні ролі, або є домогосподарками.
- Фемінізм ігнорує біологічні відмінності між жінками та чоловіками.
- Феміністки не доглядають за собою і не притримуються стандартів краси.

2.3.2. Аналіз відповідей онлайн-анкети

Серед опитаних нами дорослих найбільшу кількість становили люди віком від 30 до 40 (46 %), найменшу від 65 до 88 років (4 %). В нашому опитуванні ми з'ясували цікавий факт – феміністами/ками себе вважають люди, вік яких за 30 років, також саме вони можуть об'ємно пояснити, що саме зроблено для феміністичного руху. Серед більш юних респондентів ми не виявили тих, хто вважає себе прибічником цієї течії (рис. 1). Це може свідчити про брак знань в питаннях фемінізму у більш юного населення або те, що молодше покоління більш схильне вважати, що фемінізм вже досягнув своєї цілі. Молодше покоління виховується в суспільстві, де гендерні стереотипи не так яскраво виражені і, також, сучасна освіта приділяє більше уваги гендерним питанням. Проте ще 20 років тому, феміністам/кам доводилось докладати набагато більше зусиль для досягнення рівності і права власного вибору.

Можливо, саме тому, люди більш старшого віку позиціонують себе як феміністи.

Чи вважаєте Ви себе феміністкою/ом
50 відповідей

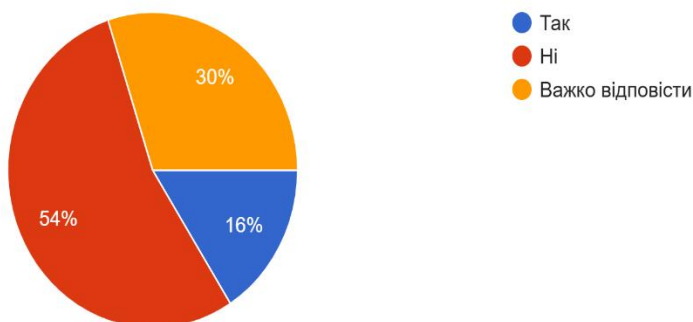

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання «Чи вважаєте Ви себе феміністкою/ом?»

Варто зазначити, що з 16% тих, хто вважає себе феміністом/кою, тільки 6% чоловіки і їх відповіді можна назвати «пасивними» («Підтримую жінок» або «Не приймаю стереотипні ролі для жінок»), тобто вони згодні з феміністичними постулатами, але активних дій для підтримки руху не приймають. У жінок можна бачити діаметрально протилежну ситуацію: «Мій фемінізм проявляється у відстоюванні своїх прав і інтересів». Більш повно відповіді на це питання представлені у додатку А.

На основі частотного аналізу, ми проаналізували відповіді на питання щодо визначення фемінізму, і виокремили 10 категорій, які розмістили за частотою згадування (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл відповідей на питання: «На мою думку, фемінізм – це...»

Категорія	Слова	Тип	Частота
Рівність	рівність, рівні, рівноправ'я, однакові	Когніція	26
Права	права, прав, право, захист	Емоції	23
Жінки	жінка, жінки, жіночих	Когніція	17
Боротьба	боротьба, боротьбу, відстоювання	Поведінка	14
Чоловіки	чоловіків, чоловіки, мужчинам	Когніція	10
Свобода	свободи, незалежними, самостійними	Емоції	10
Традиційні ролі	традиційні, сімейних, патріархального, ролі	Когніція	10
Сфери життя	сферах, суспільстві, умовах, життя	Когніція	10
Рух	рух, згуртування	Поведінка	9
Дискримінація	дискримінація, ущемлення	Емоції	8

Отже, можна зробити висновок, що найчастіше респонденти асоціюють фемінізм з рівністю прав та можливостей для жінок. Це свідчить про те, що основна ідея фемінізму, як руху за рівність, все ж таки відгукується у людей. Найчастіші слова: рівність (18%), права (10%), можливості (7%). Але наступна категорія свідчить про те, що фемінізм все ще сприймається як щось, що стосується виключно жінок, а не питання рівності в цілому (жінка (17%), жінки (5%)). Наступна важлива категорія – це боротьба, вказує на те, що респонденти розуміють фемінізм як активний рух, який бореться з дискримінацією та нерівністю (боротьба (8%), рух (5%), дискримінація (2%)). На жаль, значна частина респондентів має негативні асоціації з фемінізмом, пов'язуючи його з агресією та ненавистю до чоловіків. Це може бути результатом впливу стереотипів та недостатньої обізнаності про фемінізм (агресія (4%), ненависть (3%), лесбійки (1%)).

Описові характеристики фемінізму можна умовно звести до трьох векторів: переважання когнітивних реакцій на феномен (51%), емоційних (29%) та поведінкових (20%). Стає очевидно, що основна частина респондентів зосереджена на описі фемінізму, його цілей та принципів. Це свідчить про те, що опитані прагнуть зрозуміти сутність фемінізму на раціональному рівні. Але все ж є і частина респондентів, які виявляють переважання свого емоційного

ставлення до явища (як позитивного, так і негативного), з чого можна зробити висновок, що тема фемінізму цікава, актуальна і викликає досить сильні емоції. Низький відсоток описів, пов'язаних з поведінковими реакціями опитуваних, свідчить про те, що хоча респонденти й мають певні знання про фемінізм, але не виявляють бажання активно долучатися до руху. Детальніше відповіді розкриваються у додатку А.

Аналіз відповідей з наступного питання «З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?», певним чином підтверджує висновки, зроблені до цього. Ось перелік основних категорій, які ми виокремили (Табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Розподіл асоціацій, викликаних поняттям «Фемінізм»

Категорія	Слова	Тип	Частота
Рівність	рівність, рівноправ'я, равенство, равноправие, рівноправність, рівні	Когніція	28
Права	права, право, прав, захист	Емоції	22
Жінка	жінка, жінки, женщины	Когніція	19
Свобода	свобода, вільність, можливості	Емоції	16
Боротьба	боротьба, боротьбу, борьба, виклик	Поведінка	14
Сила	сила, голосу, воля, духу	Емоції	12
Зміни	зміни, прогрес, рух, сучасність	Когніція	11
Традиційні ролі	традиційні, патріархат, ролі, сімейних	Когніція	9
Дискримінація	дискримінація, стигматизація, ущемлення	Емоції	8
Емоції	агресивність, зухвалість, фанатизм, гіпербалізація, кумедність	Емоції	6

Хоча, на нашу думку, перевага категорій «Рівність» і «Права» – це позитивна ознака (бо свідчить все ж про розуміння основної ідеї), наступна категорія «Жінка» показує, що суспільство сприймає фемінізм як щось суто жіноче. Частина респондентів розуміє фемінізм, як «Силу» та «Боротьбу», що вказує на уявлення про фемінізм, як активний рух по боротьбі з дискримінацією. Як і в попередньому питанні, більшість (53%) відповідей містять слова, які відображають саме раціональне осмислення фемінізму як ідеї (рівність, права тощо), що засвідчує вплив стереотипів на свідомість опитаних.

Також зазначимо наявність негативних уявлень про фемінізм, це свідчить про недостатню обізнаність щодо ідей феміністичного руху і впливу негативних упереджень і досвіду. Більше відповідей наведено у додатку А.

На основі контент-аналізу реаліті-шоу і виокремлення ключових стереотипів, ми розробили твердження, які покажуть до яких упереджень найбільше схильні респонденти (Рис.2). Звертає на себе увагу той позитивний факт, що переважна більшість респондентів розуміють основні постулати феміністичного руху, а також його важливість для суспільства. Ніхто з респондентів не пов'язує феміністичний рух з зовнішністю чи непривабливістю його учасників/ниць.

Але поряд з тим, наявний певний відсоток людей, які вбачають у фемінізмі дегенеративну ідею і загрозу сталому устрою, що на нашу думку, випливає з нерозумінням основних постулатів фемінізму і недостатнього висвітлення цього питання як в освіті, так і в ЗМІ тощо. Також можна помітити зв'язок між освіченістю опитуваних і їх ставленням до фемінізму, що говорить про відходження від радянської системи освіти в бік більш прогресивної і толерантної.

Які з нижче наведених тверджень, на Вашу думку, найточніше описують феміністичний рух.
50 відповідей

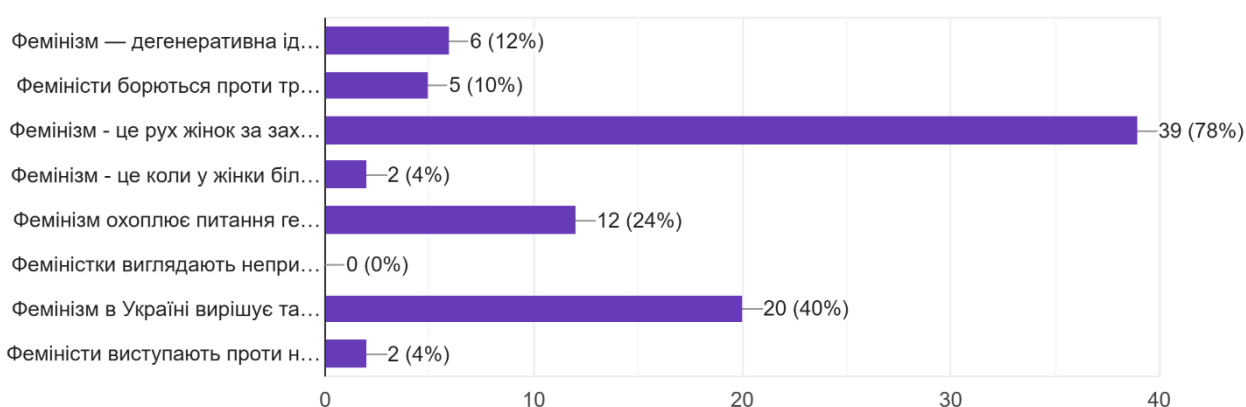

Рис.2. Розподіл відповідей на питання «Які з нижче наведених тверджень, на Вашу думку, найточніше описують феміністичний рух»

Наступним, на нашу думку, доречним і цікавим питанням стало таке: «Якщо б на побаченні з дівчиною/жінкою/чоловіком/юнаком, Ви дізналися, що він/вона вважають себе прихильниками/цями ідей фемінізму, чи продовжили би Ви спілкування надалі?» (Рис.3)

Як видно з Рис. 3, в опитних наявна позитивна тенденція до сприймання феміністичних течій і розвитку гендерно-нейтрального суспільства в усіх вікових категоріях. Певний відсоток опитуваних не визначилися з думкою, можливо вони не мають достатньої наукової бази з цього питання і вбачають у фемінізмі певну загрозу стосункам, або поглядам, які встановлені в їх сім'ях чи оточенні.

Якщо б на побаченні з дівчиною/жінкою/чоловіком/юнаком, Ви дізналися, що він/вона вважають себе прихильниками/цями ідей фемінізму, чи продовжили б Ви спілкування надалі?
50 відповідей

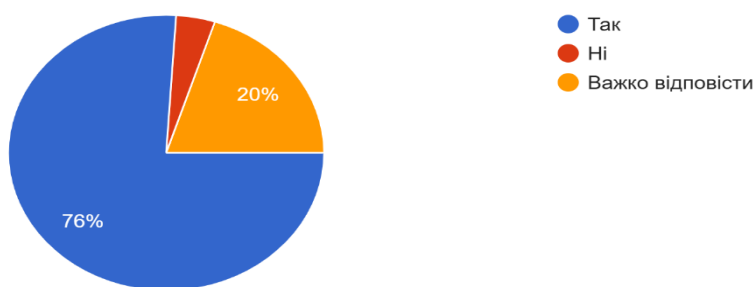

Рис.3. Розподіл відповідей на питання «Якщо б на побаченні з дівчиною/жінкою/чоловіком/юнаком, Ви дізналися, що він/вона вважають себе прихильниками/цями ідей фемінізму, чи продовжили б Ви спілкування надалі?»

Останнє, але не менш важливе питання «Які, на Вашу думку, актуальні для українських жінок питання потребують нагального вирішення?» (Рис.4).

Як видно з вищенаведених відповідей, незважаючи на прийняття Стамбульської конвенції, найактуальнішою є проблема домашнього насилля. Це може бути пов'язано з гендерно встановленими ролями, що чоловік – голова родини; що жінка має підлаштовуватися, терпіти; чоловік заробляє гроші –

2.4. Едукаційний захід (лекція) на тему: «Феміністичний рух в Україні: історія, ідейна динаміка, перспективи»

Ціль. Навчальна: ознайомити слухачів із історією розвитку феміністичного руху в Україні, розглянути його ідейні засади та значення для сучасного суспільства.

Виховна: сприяти розвитку критичного мислення, підвищувати розуміння гендерної рівності та феміністичного руху.

Розвивальна: стимулювати саморефлексію на тему гендерної рівності, усвідомлення впливу соціальних рухів на сучасні суспільні структури.

План:

1. Історія феміністичного руху в Україні
2. Ідейна динаміка українського фемінізму
3. Перспективи розвитку фемінізму в Україні

Література:

1. Ляховець Л.О. Методика викладання психології: навчально-методичний посібник. Чернівці: НУ «ЧК» імені Т.Г. Шевченка, 2020. 272 с.
2. Домашнє насильство – не приватна справа: куди звертатися по допомогу. URL: <https://www.0512.com.ua/news/3033866/domasnenasilstvo-ne-privatna-sprava-kudi-zvertatisa-po-dopomogu> (дата звернення: 09.11.2024).
3. Концічка Гражина. Теоретико-методологічні основи дослідження феміністських рухів у політиці: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Львівський національний ун-т імені Івана Франка. Львів. 2016. 219 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/03/dis_konsiska.pdf (дата звернення: 09.11.2024).
4. Історія фемінізму. Чи лишилось в ньому місце для жінки? *Spilno*: вебсайт. URL: <https://spilno.org/article/istoriya-feminizmu-chy-lyshylos-v-nomumistse-dlya-zhinky> (дата звернення: 09.11.2024).
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Міжнарод. угода від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 09.11.2024).
6. Гришко В., Лівчук С. Історичні передумови формування гендерної нерівності. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 141-145. URL: <http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2019/2/28.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).

Хід роботи

Боротьба за права жінок стала невід'ємною частиною сучасного суспільства, особливо гострою вона постала в умовах війни. Жінки, які опинилися в зоні бойових дій, військовослужбовиці, жінки, які стикаються з подвійним навантаженням під час служби чоловіка в армії. Питання фемінізму, на разі, є досить актуальним і важливим, тож, розглянемо їх більш детально.

1. Історія феміністичного руху в Україні

Історично склалося так, що чоловік і жінка часто протиставлялися один одному. Ці уявлення коріняться в біологічних відмінностях та культурних стереотипах. Ще в античній Греції жінки займали підлегле становище, підкоряючись чоловікам. Релігійні вчення, зокрема християнство, закріпили ці уявлення, надавши жінці роль спокусниці та підпорядкованої істоти. Філософи Середньовіччя, такі як Фома Аквінський, розвивали ідеї про протилежність чоловічого та жіночого начал, надаючи першому раціональність, а другому – тілесність [2].

Ідеї фемінізму, що з'явилися ще в XIX столітті, з часом перетворилися на потужний рух за рівні права жінок. Історики фемінізму традиційно виділяють кілька хвиль цього руху, кожна з яких характеризувалася своїми особливостями та цілями. Перша хвиля, що охопила XIX і початок XX століття, була тісно пов'язана з боротьбою за виборче право жінок, відомою як суфражизм.

Друга хвиля фемінізму відійшла від вузького фокусу на політичних правах і почала розглядати жінку як індивіда з власними потребами, бажаннями та правами. Феміністки цього періоду активно боролися проти стереотипних уявлень про жіночу роль, вимагаючи рівності в сім'ї, на роботі та в усіх сферах суспільного життя. І основними результатами цієї боротьби було: право жінки на аборт, легалізовано засоби контрацепції, можливість навчатися в елітних закладах, створення притулків для жінок у біді і інші соціальні і політичні зміни [3]. На нашій території жіночий активізм знаменувався розширенням

сфери діяльності та особливим фокусом на проблемах жіночого здоров'я, освіти та дискримінації на робочому місці.

Відкритість Перебудови дозволила жінкам знайомитися з західними феміністичними ідеями та вплинути на формування нових жіночих організацій в Україні. Це створило передумови для відродження фемінізму після розпаду Радянського Союзу та здобуття Україною незалежності.

Покоління, що прийшло на зміну феміністкам другої хвилі, поглибило теоретичні засади руху та поставило нові завдання. Третя хвиля фемінізму, започаткована Ребеккою Волкер, акцентувала увагу на індивідуальному досвіді жінок та необхідності боротьби з усіма формами дискримінації. Феміністки третьої хвилі закликали жінок бути активними учасницями політичного життя і вимагати від своїх представників реальних дій. Ця хвиля триває і досі [4]. Третя хвиля фемінізму розширила спектр досліджуваних питань. Окрім боротьби за рівність жінок і чоловіків, сучасні феміністки фокусуються на проблемах тілесності, сексуалізації, домашнього насильства та дискримінації за ознакою раси і класу. Важливою темою стає поняття «гендер», а саме те, що це не біологічна, а соціальна, нав'язана, конструкція, яка створена суспільством, тобто може бути переглянута під впливом часу і викликів сучасності [5]. Суть цієї хвилі полягає в тому, що феміністки не визначають роль і місце жінки, а стверджують, що це – особистий вибір кожної людини, незалежно від статі.

Відродження фемінізму визначилося кількома ключовими особливостями. По-перше, воно відбулося на базі міжнародного досвіду феміністичного руху та активно використовувало його теоретичні розробки. По-друге, український фемінізм формувався в умовах перехідної епохи та особливостей постсоціалістичного суспільства. По-третє, український феміністичний рух відрізнявся багатоманітністю ідей та практик, що відображало різноманітність жіночого досвіду в Україні.

Поняття четвертої хвилі фемінізму поки що не є таким усталеним і чітко визначеним, як попередні. Однак, багато дослідниць і дослідників сходяться на думці, що ми вже перебуваємо в епоху нових феміністичних дискурсів та

практик, які відрізняються від попередніх хвиль. Основна відмінність від інших – це стрімкий розвиток інформаційних технологій, можливість об'єднуватися незалежно від місця проживання. Багато уваги приділяється інтерсекційності, індивідуалізму, ментальному та фізичному здоров'ю, боротьбі зі стереотипами щодо зовнішності жінок.

Отже, можна зробити висновок, що фемінізм – це динамічне явище, на яке впливають світові зміни і виклики. Український фемінізм не є винятком – це складний і багатогранний рух, який протягом десятиліть зазнавав значних трансформацій, віддзеркалюючи політичні, соціальні та культурні зміни в українському суспільстві.

2. Ідейна динаміка українського фемінізму

Політичний фемінізм спрямований на досягнення рівноправності жінок у політичному житті. Його мета – забезпечення рівного доступу жінок до політичної влади, подолання гендерних стереотипів у політиці та усунення законодавчих бар'єрів, що обмежують права жінок. Цей рух бореться за представництво жінок у виборних органах, урядах та на всіх рівнях політичного процесу.

Соціальний фемінізм фокусується на забезпеченні рівних можливостей для жінок у всіх сферах життя. Він спрямований на подолання гендерної нерівності в освіті, зайнятості, оплаті праці та доступі до соціальних послуг. Соціальний фемінізм виступає за створення суспільства, в якому жінки та чоловіки мають рівні права та можливості для самореалізації.

Культурний фемінізм досліджує та змінює культурні норми та стереотипи, які обмежують жінок. Цей напрям фемінізму аналізує гендерні упередження в мистецтві, літературі, медіа та інших сферах культури. Культурний фемінізм прагне до створення культури, в якій жінки можуть вільно виражати себе та реалізовувати свої творчі потенціали.

Інтерсекційний фемінізм підкреслює, що досвід жінок різний і залежить від їхньої раси, етнічної приналежності, соціального класу, сексуальної орієнтації та інших соціальних характеристик. Цей підхід визнає, що жінки можуть зазнавати множинної дискримінації, і виступає за створення інклюзивного суспільства, в якому права всіх людей поважаються.

Гендерна ідентичність – це внутрішнє відчуття своєї статі, яке може відрізнятися від біологічної статі. Гендерна ідентичність є важливою частиною самоідентифікації людини. Суспільство часто не приймає гендерну різноманітність, що призводить до дискримінації та соціальної ізоляції людей з нетрадиційною гендерною ідентичністю.

Український фемінізм, незважаючи на значні досягнення, продовжує зіштовхуватися з укоріненими патріархальними стереотипами та соціальними нормами. Однак, потенціал цього руху для трансформації суспільства є величезним. Зростаюча активність феміністичних організацій, розширення медіадискусій про гендер та зростання інтересу до феміністичної теорії свідчать про те, що зміни вже відбуваються.

3. Перспективи розвитку фемінізму в Україні.

Як ми бачимо з нашого дослідження, українське суспільство все ще зіштовхується зі стереотипами щодо фемінізму. Часто його сприймають як рух, що протиставляє жінок чоловікам, а не як боротьбу за рівність. Поширені уявлення про феміністок як агресивних і відкидаючих традиційні цінності перешкоджають розумінню справжніх цілей цього руху. Насправді, фемінізм – це прагнення до справедливого суспільства, де кожна людина має рівні права та можливості.

Законодавство також потребує змін. Незважаючи на прогрес, в українському законодавстві все ще є положення, які дискримінують жінок. Не рівна оплата праці, обмежений доступ до політики та обмежені репродуктивні права – це лише декілька прикладів.

Варто зазначити що в червні 2022 року була нарешті ратифікована Стамбульська Конвенція. Вона ставить за мету встановити всеосяжні рамки для боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Вона спрямована на захист жертв, їхню підтримку та реабілітацію, а також на запобігання повторним випадкам насильства. Крім того, Конвенція передбачає кримінальне переслідування винних осіб, заохочення рівності між жінками та чоловіками та міжнародне співробітництво у цій сфері [6].

Ось деякі кроки, які допоможуть змінити ситуацію в позитивний бік:

1. Розвінчувати стереотипи: проводити інформаційні кампанії, залучати відомих особистостей, використовувати сучасні комунікаційні інструменти.
2. Інформувати суспільство: включати гендерні питання в освітні програми, проводити тренінги для вчителів, батьків та представників інших професій.
3. Залучати чоловіків: показати, що фемінізм – це не лише жіноча справа, а й інтерес для всіх, хто прагне жити в справедливому суспільстві.
4. Підтримувати феміністичні організації: долучатися до ініціатив, що спрямовані на захист прав жінок.
5. Використовувати можливості, які надають соціальні мережі: створити активні спільноти, поширювати інформацію.

Молодь відіграє особливу роль у цьому процесі. Вона більш відкрита до нових ідей та готова до активних дій. Молодіжні організації та ініціативи можуть стати рушійною силою змін.

Співпраця з міжнародними організаціями також є важливою. Обмін досвідом, фінансова підтримка та експертна допомога можуть значно прискорити досягнення гендерної рівності в Україні.

Адвокація гендерної рівності повинна вестись на всіх рівнях суспільства. Це означає залучення представників влади, громадських організацій, бізнесу, освіти, ЗМІ та інших сфер. Важливо створювати мережу прихильників гендерної рівності, які будуть працювати над її просуванням та захистом.

Україна взяла курс на досягнення гендерної рівності, що закріплено в низці національних законів, таких як "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", "Про запобігання та протидію домашньому насильству" та "Про протидію торгівлі людьми". Однак, незважаючи на наявність законодавчої бази, проблема полягає в її недостатньому виконанні на практиці.

Висновки.

Отже, ми бачимо, що фемінізм в Україні пройшов довгий та тернистий шлях розвитку, на якому яскраво позначилися суспільні, культурні та політичні зміни.

На початку ХХ століття, феміністичний рух формувався поряд з національним самовираженням і зосереджувався на розширенні прав жінок, доступі до освіти та професійної діяльності.

Надалі у Радянський період емансипація жінок стала частиною ідеології соціалізму. Але, попри формальну рівність, жінки стикнулися з подвійним навантаженням – важкою трудовою діяльністю та домашніми обов'язками.

Вже у Пострадянський період почалося відродження фемінізму. Вплив західних ідей призвів до нових феміністичних рухів та течій (ліберальний, культурний фемінізм тощо).

Сьогодні феміністичний рух в Україні інтегрує традиційні цінності з сучасними викликами. Повномасштабне вторгнення росії 2022 року стало каталізатором змін, активізувавши або трансформували жіночий рух і феміністичні спільноти, так як жінки стали відігравати важливу роль у сфері оборони, волонтерства та відновлення країни.

Висновки до другого розділу

Підсумовуючи викладене у другому розділі, можна зробити такі висновки:

1. Основною метою нашого дослідження було дослідження змістовного наповнення уявлень дорослих людей про фемінізм. Для досягнення цієї цілі ми використали метод контент-аналізу, який дозволив нам сформувати основні стереотипи щодо фемінізму. На основі виділених стереотипів ми розробили авторську онлайн-анкету і проаналізували відповіді за допомогою методу частотного аналізу.

2. Проведений контент-аналіз реаліті-шоу «Супермама», «Супербабуся», «Хата на тата» і «Міняю жінку», на основі різних критеріїв відображення феміністичного руху, дозволив виділити такі основні стереотипи: феміністки проти сім'ї та материнства; феміністки ненавидять та зневажають чоловіків, феміністки зневажають жінок, які обирають традиційні ролі, або є домогосподарками, фемінізм ігнорує біологічні відмінності між жінками та чоловіками, феміністки не доглядають за собою і не притримуються стандартів краси. На основі виявлених стереотипів ми сформували авторську онлайн-анкету.

3. Результати анкети показали, що більшість респондентів позитивно відноситься до фемінізму - розуміють його доцільність в наш час, значення і основні постулати, але все ж обирають пасивне споглядання. Виявили і певний відсоток людей, які транслиують негативні стереотипи про фемінізму, вони схильні притримуватися консервативних поглядів і сталих соціальних норм, а в фемінізмі вбачають загрозу їх сталому життю. Ми виявили, що найвагоміші чинники суперечливого або негативного ставлення до фемінізму – це стереотипізація понять, що, в свою чергу, впливає з недостатньої поінформованості щодо фемінізму та взагалі питань гендеру.

4. Виходячи з отриманих результатів емпіричного дослідження, ми розробили лекцію: «Феміністичний рух в Україні: історія, ідейна динаміка, перспективи». Мета такого заходу полягає у ознайомленні з історією фемінізму, боротьбі жінок за свої права; спрямованості на саморефлексію «а що я зробив/ла для рівності у нашому суспільстві» і розвитку критичного мислення для боротьби зі стереотипами.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження розкрито особливості розвитку уявлень про фемінізм у дорослих. У ході виконання поставлених завдань і для досягнення мети дослідження, ми дійшли низки таких теоретичних та емпіричних висновків:

1. Проведено аналіз наукової літератури, яка стосувалася започаткування та розвитку українського феміністичного руху, було виокремлено головні тези, на основі яких ми розробили теоретичну частину дипломної роботи. Були розглянуті основні трансформації, які прийшли до українського фемінізму, феміністичних спільнот через війну росії проти України.

2. Опрацювання теоретичних та прикладних розвідок з соціальної комунікації, а також аналіз п'яти популярних телевізійних реаліті-шоу, дозволив визначити низку гендерних стереотипів і упереджень, існуючих у сучасному суспільстві. Найпоширенішими стереотипами виявилися:

- Феміністки виступають проти сім'ї та материнства.
- Феміністки ненавидять та зневажають чоловіків.
- Феміністки зневажають жінок, які обирають традиційні гендерні ролі (напр., домогосподарки).
- Фемінізм ігнорує біологічні відмінності між жінками та чоловіками.
- Феміністки не доглядають за собою і не дотримуються стандартів краси.

3. Дані емпіричного дослідження дозволили констатувати наступне:

3.1. Знання про фемінізм переважної більшості опитаних дорослих зводяться до оперування загальними поняттями: «Рівність» і «Права»; на рівні емоцій фемінізм сприймається як «Дуже цікаве» і «Суто жіноче» явище, але без яскраво вираженого позитивного чи негативного ставлення до нього; діяльність феміністичних рухів та фемспільнот не викликають в опитаних активного бажання долучитися до них. Виявили, що основний чинник, який формує думку у дорослих про фемінізм – стереотипізація цього поняття.

3.2. Вважають себе феміністами/ками лише 16% опитаних (6% з яких – чоловіки), що, на нашу думку, може свідчити про вплив гендерних рольових стереотипів, які обмежують чоловіків у відкритій підтримці фемінізму, тоді як жінки вбачають у цьому рухові інструмент захисту себе і своїх прав.

3.3 Цілями та основними завданнями феміністичного руху в Україні більшість опитаних вважає захист прав і свобод жінок (78%), а також вирішення специфічних проблеми, таких як: домашнє насильство, дискримінація на робочих місцях, гендерна різниця в оплаті праці тощо (40%). Це, на нашу думку, може свідчити про обмежене розуміння фемінізму, зведене до вирішення конкретних соціальних проблем, нехтуючи ідейною сутністю цього руху.

3.4. У міжособистісних взаєминах переважна більшість респондентів (70%) готова продовжувати соціальну взаємодію з представниками фемспільноти, що, на нашу думку, свідчить про зростання толерантності в суспільстві й готовності до прийняття різних поглядів і цінностей, а також про загальну нейтрально-позитивну позицію соціуму у сприйнятті феміністичних ідей.

3.5. Незважаючи на наявність законодавчих ініціатив (зокрема, ратифіковану в Україні Стамбульську конвенцію), актуальними проблемами гендерної нерівності, на думку опитаних, залишаються: домашнє насильство (38%) і нижча оплата жіночої праці (24%).

4. На основі отриманих емпіричних даних, нами було розроблено лекцію на тему: «Феміністичний рух в Україні: історія, ідейна динаміка, перспективи», націлену на спростування виявлених соціальних стереотипів щодо явища фемінізму.

5. Перспективами дослідження фемінізму в сучасній Україні, на нашу думку, є поглиблений аналіз існуючих дискримінуючих гендерних стереотипів та вивчення конструктивних копінг-стратегій, націлених на подолання нерівності у різних соціальних сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандура А. Соціальна когнітивна теорія масової комунікації. Медіапсихологія, 2000. С. 265–299.
2. УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців. URL: [efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unhcr.org/ua/wpcontent/uploads/sites/38/2024/10/UNHCR-Ukraine-Operational-Update_11-October_UKR.pdf](https://www.unhcr.org/ua/wpcontent/uploads/sites/38/2024/10/UNHCR-Ukraine-Operational-Update_11-October_UKR.pdf) (дата звернення 03.11.2024).
3. Верховна рада України: Закон про внесення змін до статті 1 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" № 6482 від 28.12.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/38685> (дата звернення 02.11.2024).
4. Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». ЮрФем : вебсайт. URL: <https://jurfem.com.ua/about-us-3/> (дата звернення: 28.10.2024)
5. Громадські організації. Гендер в деталях : вебсайт. URL: <https://genderindetail.org.ua/community/organizations/gromadski-organizatsii134539.html> (дата звернення: 28.10.2024)
6. Українська Жіноча Варта: про нас. Українська жіноча варта : вебсайт. URL: <https://www.uavarta.org/ukrainska-zhinocha-varta/> (дата звернення: 28.10.2024).
7. Рівні права та можливості. Жіночий консорціум України : вебсайт. URL: <https://www.wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights> (дата звернення: 28.10.2024).
8. Мета та цілі ЖВР. Жіночий ветеранський рух : вебсайт. URL: https://www.uwvm.org.ua/?page_id=2946 (дата звернення: 28.10.2024)
9. Заходи «Ла Страда-Україна». Ла Страда-Україна : вебсайт. URL: <https://la-strada.org.ua/zahody> (дата звернення: 28.10.2024).
10. КУЗУБ В., ЗАЙЧЕНКО Л. Фемінізм в Україні в умовах війни: виклики та перспективи. *Матеріали міжнародної наукової конференції*/ Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024.

11. Жінки, мир та безпека. ООН Жінки – Україна. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/shcho-myrobymo/zhinky-myr-ta-bezpeka> (дата звернення 28.10.2024).
12. Як позиціонувати феміністичний рух і комунікувати тему гендерної рівності в контексті війни? Гендер в деталях. URL : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/yakpozytsionuvaty-feministychnyi-ruh-i-komunikuvaty-temu-gendernoi-rivnosti-v-kontexti-viyny.html> (дата звернення 28.10.2024).
13. Гендерний вимір війни: результати аналітичного дослідження / упоряд. Аналітичний центр ЮрФем Асоціації жінок-юристок України ЮрФем. Львів, 2023. 115 с.
14. Жінка заслуговує на комфорт: Як війна відкрила очі на проблему з формою для військовослужбовиць і чи вдалося її вирішити. Divoche. Media. URL : https://divoche.media/2022/12/25/zhinka-zasluhovuie-na-komfort-iak-viyna-vidkryla-ochi-na-problemu-z-formoiu-dliaviyskovosluzhbovyts-i-chy-vdalosia-ii-vyrishyty/#google_vignette
15. Феміністки про війну: чим займаються і як живуть українські феміністки під час війни. Феміністична Майстерня. Львів. URL: <https://femwork.org/blog/feministky-pro-viinu-tezy/> (дата звернення 28.10.2024).
16. Лис Я. Український фемінізм та націоналізм в умовах Холодної війни (1946–1991). URL: <https://genderindetail.org.ua/library/istoriyaipamyat/feminism-and-nationalism-during-the-cold-war.html> (дата звернення 26.10.2024).
17. Кобченко К. Еволюція фемінізму в Україні: зародження. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/evoliutsiia-feminizmu-v-ukraini-zarodzhe-2/> (дата звернення 26.10.2024).
18. Десять запитань про фемінізм із Тамарою Марценюк. AmnestyInternational: вебсайт. URL: <https://www.amnesty.org.ua/10-zapytan-pro-feminizmiz-tamaroyu-marczenyuk/> (дата звернення 26.10.2024).

19. Тимофєєв В.П, Тінін Д. Г. Психологічні аспекти гендерної політики в секторі безпеки: співвідношення маскулінності та фемінізму: *Вісник Дніпропетровського ун-ту внутрішніх справ*. 2022. Вип. 1. С. 116.
20. Марценюк Т. Чому не варто боятися фемінізму. Київ: Комора, 2018. 328 с.
21. Гамалій І. У ЗСУ служать понад 62 тис. жінок, з них 5 тис. виконують завдання районі проведення бойових дій. URL: https://lb.ua/society/2023/11/20/585125_zsu_sluzhat_ponad_62_tis_zhinok_z.ht [ml](#) (дата звернення 28.10.2024).
22. Додонова В. Зміст і структура соціальних практик. Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія. 2024. Т. 15. № 1.
23. Тишко І. Онлайн-опитування Центру прав людини ZMINA з метою вивчення спектру уявлень про сучасний фемінізм та його основні ідеї. 2021.
24. Гриневич Л.В., Пилипчук О. В. Гендерні дослідження. Енциклопедія Сучасної України. Електронний ресурс. Редкол.: І. М. Дзюба, А.І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-25556> (дата звернення 28.10.24)
25. Гришко В., Лівчук С. Історичні передумови формування гендерної нерівності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 141-145. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2019/2/28.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).
26. Домашнє насильство – не приватна справа: куди звертатися по допомогу. URL: <https://www.0512.com.ua/news/3033866/domasnenasilstvo-ne-privatna-sprava-kudi-zvertatisa-po-dopomogu> (дата звернення: 09.11.2024).
27. Конціцка Гражина. Теоретико-методологічні основи дослідження феміністських рухів у політиці: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Львівський.нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016. 219 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/03/dis_konsiska.pdf (дата звернення: 09.11.2024).

28. Історія фемінізму. Чи лишилось в ньому місце для жінки? *Spilno*: вебсайт. URL: <https://spilno.org/article/istoriya-feminizmu-chy-lyshylos-v-pomumistse-dlya-zhinky> (дата звернення: 09.11.2024).
29. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): міжнарод. Угода від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 09.11.2024)
30. Липпман У. Общественное мнение: Р'book. 2023. 448 с.
31. ММР. Які телеканали та контент дивились українці у 2024 року: дослідження. URL: <https://mmr.ua/show/yaki-telekanaly-ta-kontent-dyvylys-ukrayinczi-u-sichni-2024-roku-doslidzhennya>. (дата звернення: 12.11.2024)
32. Жуков В. Культурні наслідки впливу «реаліті-шоу» на масову свідомість: формотворчий аспект. *Colloquium-Journal. Cultural Science*. 2020. № 6 (58). С. 12–21.
33. Зіненко О. Українські реаліті-шоу як інструмент (на прикладі «Супермама») *Образ*. 2022. Том 1 (38). С. 62-71. URL: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2022.1\(38\)-62-71](https://doi.org/10.21272/Obraz.2022.1(38)-62-71) (дата звернення 12.11.2024).
34. Грабарчук О. М. Реаліті-шоу: всередині зображення. *The Culturology Ideas*. 2018. № 14. С. 87–93.
35. Супермама. Про проєкт. СТБ. URL: <https://www.stb.ua/supermama/ua/> (дата звернення: 12.11.2024).
36. 1+1VIDEO. Міняю жінку. URL: <https://1plus1.video/minyau-zhinku/16-sezon> (дата звернення: 12.11.2024)
37. Хата на тата. URL: https://www.youtube.com/channel/UCd_PLTvYAMwE2Utf4FSnVXg (дата звернення: 12.11.2024)
38. Ляховець Л.О. Методика викладання психології: навчально-методичний посібник. Чернігів: НУ «ЧК» імені Т.Г. Шевченка, 2020. 272 с.
39. Московичи С. Социальные представления: исторический взгляд. *Психологический журнал*. 1995. №1(1). С. 3-1.

40. Jodelet D. Representation sociale: phenomenes, concept et theorie / D. Jodelet // Psychologie social. 1990. P. 357-378.

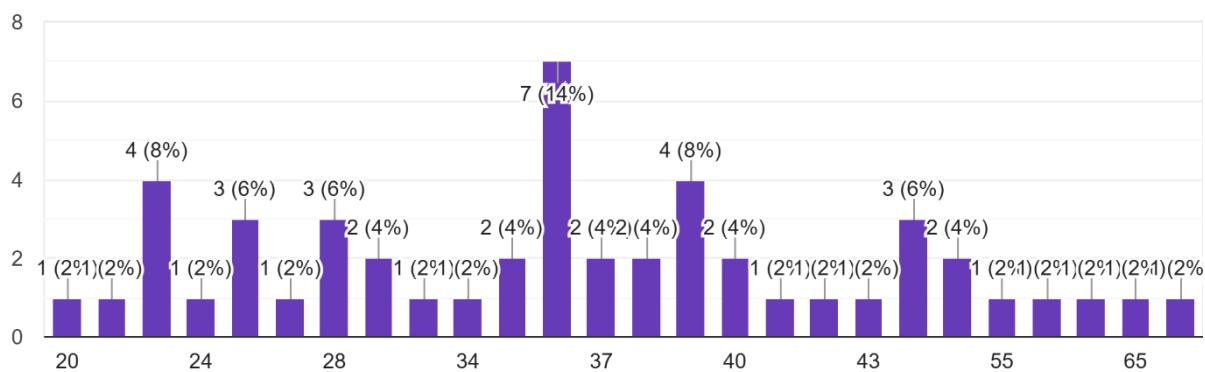
ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська онлайн анкета

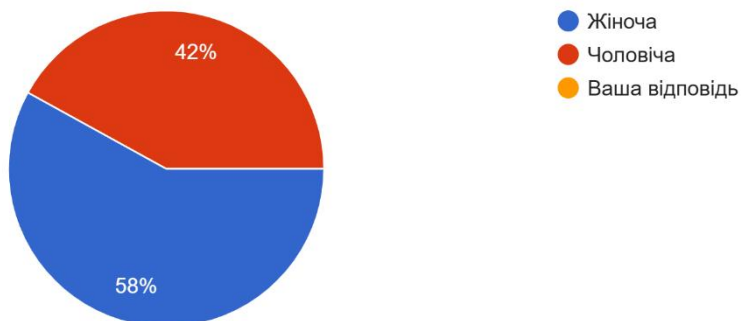
Вік:

50 відповідей

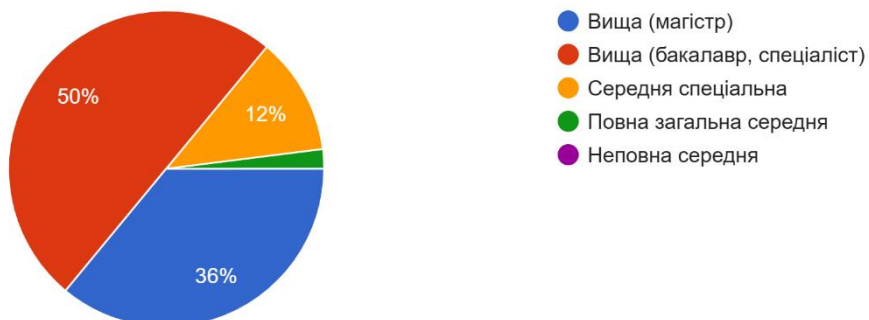
Стать:

50 відповідей

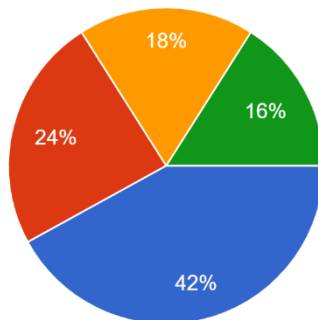
Освіта:

50 відповідей

Сімейний стан

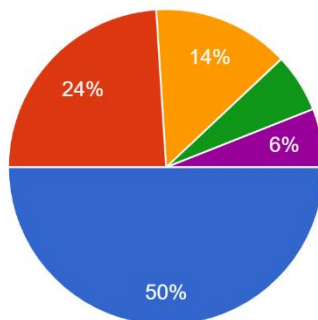
50 відповідей

- Одружена/ ний
- У пошуку партнера/ки
- Розлучений/ на
- Перебуваю у громадянському шлюбі
- Вдівець/ вдова

Наявність дітей

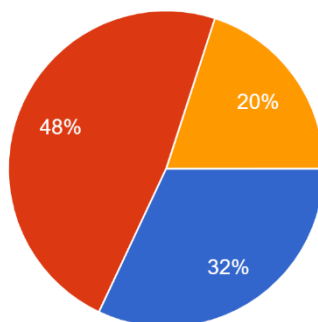
50 відповідей

- Не маю дітей
- 1 дитина
- 2 дітей
- 3 дітей
- Найближчим часом не планую дітей

Наявність роботи

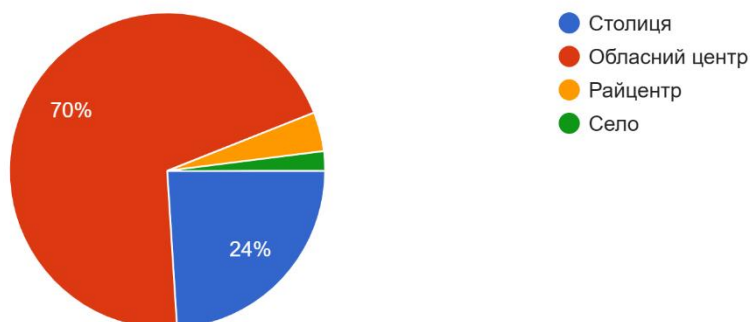
50 відповідей

- Працюю за спеціальністю у дипломі
- Працюю не за спеціальністю, зазначеною у дипломі
- Тимчасово не працюю
- Принципово не збираюся працювати

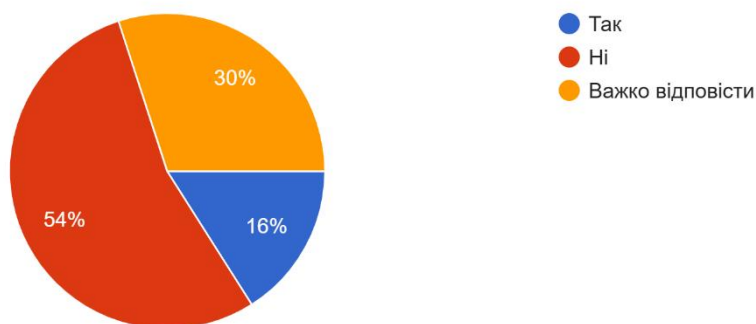
Місце проживання

50 відповідей

Чи вважаєте Ви себе феміністкою/ом

50 відповідей

Якщо на попереднє питання Ви відповіли "так", то в чому проявляється Ваш фемінізм?

8 відповідей

Підтримую жінок

Не приймаю стереотипні ролі для жінок

В можливості самостійно забезпечувати всі свої потреби

1. Заробітна плата жінок і чоловіків за однакову роботу повинна бути однаковою. 2. На жаль, у нас чоловіча цивілізація: всі керівні проценти на 90 займають чоловіки. Як результат- війни, непропорційні суми бюджету на охорону здоров'я, на дитинство, на пенсії.

Я незалежна фінансово и морально от мужчин , я могу быть и одна и в паре . Так же я на стороне защиты других женщин

Підтримка рівних прав та можливостей для всіх, незалежно від статі; активна участь у вихованні дітей та веденні домашніх справ.

Мій фемінізм проявляється у відстоюванні своїх прав і інтересів.

підтримка жінок

Дайте визначення Вашого бачення фемінізму

50 відповідей

Жінки прагнуть бути незалежними та самостійними, рівноправними

Борьба женщина за свои права и равноправие

Це рух за рівні права чоловіків та жінок

Можливість мати рівні права на всіх рівнях

Захист прав жінок

Рівність жінок з чоловіками у всіх соціальних сферах

Рівні права між чоловіком і жінкою

Рівні права для жінок і чоловіків

Дайте визначення Вашого бачення фемінізму

50 відповідей

Боротьба жінки за свої права

Боротьба за права жінок, рівність прав

рівність чоловіків та жінок

По ідеї має бути боротьба за рівність , хоча зараз її занато превозносять

Рух за права та свободи жінок

Рівні права з чоловіками у соціальному та політичному житті

Жінки, які хочуть жити в рівних умовах з чоловіками

Права жінки на свободу дій

Рівність прав та обов'язків не залежно від статі

Дайте визначення Вашого бачення фемінізму

50 відповідей

Рівні права у всіх аспектах життя чоловіків і жінок.

Боротьба за рівні права жінок у суспільстві, у всіх аспектах життя (робота, побут, стандарти краси і тп)

Це політичний суспільний рух, спрямований на захист прав, свобод та інтересів жінок

Рівні права

жіноче згуртування направлене на рівноправя чоловіків та жінок

Жінка хоче бути головною

Рівенство

Відстоювання своїх прав за рівність

Жінки абсолютно рівні з чоловіками в усіх сферах діяльності і в побуті

Дайте визначення Вашого бачення фемінізму

50 відповідей

Це як ліки для хворого суспільства, що мають на меті вилікувати від гендерної дискримінації, а саме: приниження жінок, як меншовартісних істот, за сформованим стереотипом патріархального ладу.

На скільки я знаю це коли жінки відстоюють свої права і хочуть бути на рівні з чоловіками

Рух за рівні права з чоловіками

Это защита прав женщины : экономических, политических, гражданских. Быть на равном уровне с мужчинам во всех сферах., не быть ущемленной из за гендерного признака

Фемінізм для мене — це прагнення до рівності, яке спрямоване на подолання дискримінації та забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах життя.

рух, який прагне змінити усталені ролі та створює нові виклики для традиційного суспільства.

Равенство у праві вибору образу життя

Дайте визначення Вашого бачення фемінізму

50 відповідей

Для мене це про рівноправність між жінкою та чоловіком, але це не про партнерство (я не прихильниця фемінізму)

Захист прав та можливостей жінок

Приниження жінок , не даючи їм жодних прав

Боротьба проти дискримінації жінок у світі

Фемінізм це відстоювання жіночих прав та інтересів у суспільстві нв рівні з чоловіками

Фемінізм це жіночий рух у відстоюванні своїх прав і свобод.

фемінізм виходить за межі традиційних сімейних цінностей.

рух, що відходить від традиційних сімейних цінностей і ролей чоловіка та жінки.

рух за права жінок і рівність вважає його важливим для суспільства

Дайте визначення Вашого бачення фемінізму

50 відповідей

рух, що відходить від традиційних сімейних цінностей і ролей чоловіка та жінки.

рух за права жінок і рівність, вважає його важливим для суспільства.

вважає, що це позитивний рух, який допомагає досягти гендерної рівності.

жінки вже мають достатньо прав.

ідеї рівності в правах і обов'язках чоловіків та жінок

жінки та чоловіки мають рівні права, але деякі питання фемінізму є критичними

рух, який послаблює традиційні цінності та соціальні ролі.

боротьбу за рівні права та можливості для всіх статей, включно з чоловіками.

є зайвим і неприродним, що жінки й так мають свої ролі

З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?

50 відповідей

Жінка права боротьба

Активність, радикальність, жінки

рівність між чоловіком та жінкою

Жінка, істерика, свобода

Боротьба стигматизація патріархат

Наполегливість, сила, свобода

Незалежність, наполегливість та сила духу

Вибір, можливості, повага

Рівність права обов'язки

З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?

50 відповідей

Сама, вмю, знаю

Равноправие , женщины , стальная закалка

Рівноправввя, боротьба за права ,свобода

Свобода, право, можливості

Жінка, боротьба, права

Рівність, незалежність, гідність

Нісенітниця, гіпербалізація, кумедність

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScEH0Brdr08Ofc5jULjX45j8D99oRwform?usp=sf_link%D1%94

Повноцінність самостійність рівність

З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?

50 відповідей

Рівноправність, прогрес, мир

Протистояння, рівність, справедливість

Жінка, захист, права

Рівність, права, свобода

рівноправя жінки

Право, свобода, жінка

Характер самостійність впевненість

Незалежність, агресивність, лідерство

Рівноправність, гендерна нейтральність

З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?

50 відповідей

Впевненість, зухвалість, фанатизм

Рівність, права солідарність

Мітинг, сила, справедливість

Партнерство , равноправие , борьба с дискриминацией

рівність, свобода, підтримка

боротьба, рівність, виклик.

Равество , але не у всьому

Жінка, сила, воля

Захист Жінка Можливості

З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?

50 відповідей

Сила голосу, рівноправність, безпека

Рівноправність, дискримінація, свобода

Жінка, рівність, свобода

Рівність, вільність, свобода.

боротьба, рівність, зміни.

боротьба, нерівність, загроза

рівність, свобода, права.

прогрес, справедливість, підтримка.

зміни, сучасність, рух.

З якими трьома словами для Вас асоціюється фемінізм?

50 відповідей

боротьба, нерівність, загроза

рівність, свобода, права.

прогрес, справедливість, підтримка.

зміни, сучасність, рух.

рівність, права, можливості.

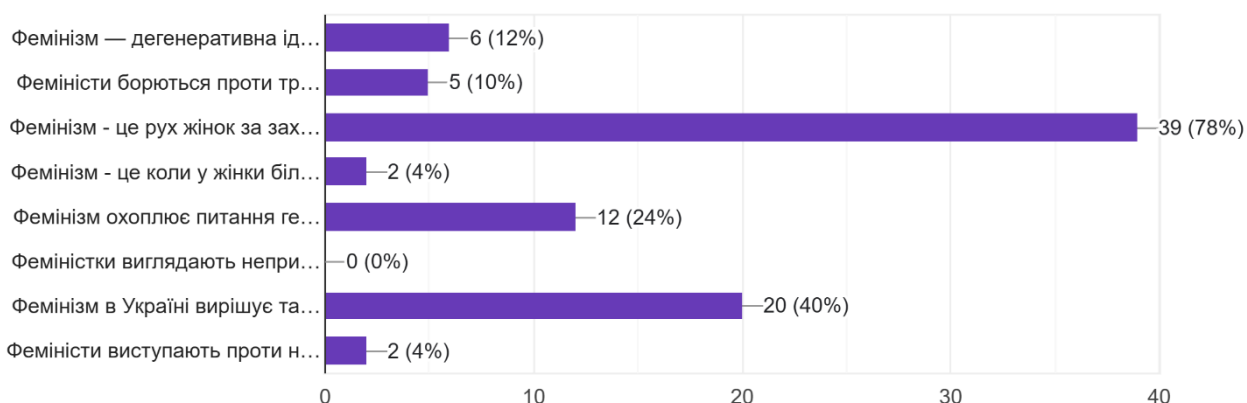
рівноправність, суперечка, соціальні зміни.

нерівність, сучасні проблеми, роз'єднаність.

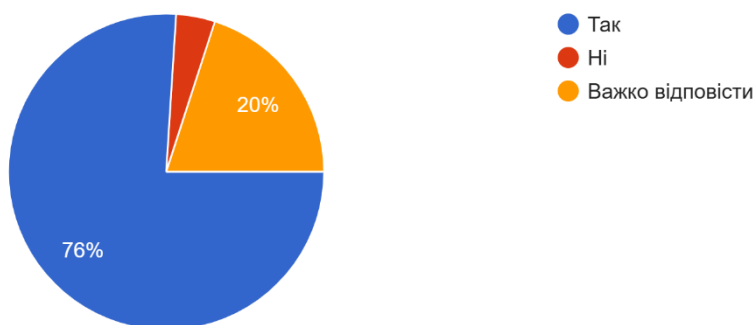
рівність, толерантність, сучасність.

загроза, проблеми, нерівність.

Які з нижче наведених тверджень, на Вашу думку, найточніше описують феміністичний рух.
50 відповідей

Якщо б на побаченні з дівчиною/жінкою/чоловіком/юнаком, Ви дізналися, що він/вона вважають себе прихильниками/цями ідей фемінізму, чи продовжили б Ви спілкування надалі?
50 відповідей

Які, на Вашу думку, актуальні для українських жінок питання потребують нагального вирішення?

50 відповідей

